

เจ้าสัวและขุนศึก : บริบททางวัฒนธรรมและการเมือง ของสังคมไทยสมัยใหม่และสามก๊กนิยายพงศาวดารจีน^๑

เคริก เจ. เรย์โนลด์ส

ด้วย ความนิยมที่แพร่หลายในกรุง-
เทพฯทุกวันนี้ รวมถึงการใช้
เป็นสำนวนถากถางนักการเมืองในเชิงตลกร้าย
ตลอดจนสามารถใช้เป็นข้อแนะนำสำหรับผู้ที่เป็น
และกำลังจะเป็นนักธุรกิจทำให้แน่ใจได้ว่า *สามก๊ก*
เป็นยิ่งกว่านิทาน (fable) ที่เล่าถึงความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันและความแตกแยกของจักรวรรดิจีน
โบราณ นิยาย (romance) เรื่องนี้ ได้บอกเล่า
เรื่องราวช่วงปลายราชวงศ์ฮั่นยุคหลัง และความ
ยุ่งเหยิงระหว่างราชวงศ์ที่ยาวนานกว่าสองทศวรรษ
จนที่สุ่ตรัฐจีน (ก่อนคริสต์ศักราช ๒๖๕) ได้รวบรวม
ดินแดนบางส่วนเข้าไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้
อีกครั้ง นิยายเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกัน ในฐานะที่เป็น
สื่อสำหรับสร้างความเป็นจีนในเอเชียช่วงก่อนสมัย
ใหม่ ประวัติศาสตร์ยาวนานของนิยายพงศาวดาร
เรื่องนี้ ปรากฏครั้งแรกเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ ๙ ใน

ผู้แปล - วารุณี ไอสถารมย์ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การแปลครั้งนี้ขอขอบพระคุณ คุณจุฬาร เอื้อรักสกุล คุณธรรมเกียรติ กันอริ ที่ช่วยสอบทานและแก้ไขสำนวน
ภาษาบางตอนให้กระชับถูกต้องขึ้น

^๑ บทความนี้เสนอครั้งแรกในการบรรยายที่สยามสมาคม เพื่อเป็นที่ระลึกแด่คุณแมน เมื่อเดือนมิถุนายน ๑๙๙๒
และนำมาเสนออีกครั้งหนึ่งเป็นภาษาไทย ที่สถาบันไทยคดีศึกษาเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม ๑๙๙๓ ผู้เขียนขอขอบพระคุณเป็น
อย่างยิ่งต่อผู้วิจารณ์สองท่าน คือ ดร.เกษียร เตชะพีระ และ ดร.พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ที่ได้ให้ข้อวิจารณ์อย่างยอดเยี่ยม
แต่ด้วยเหตุผลเรื่องข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ ข้าพเจ้าจึงไม่สามารถประมวลเรื่องทั้งหมดในการนำเสนอครั้งนี้

อย่างไรก็ตามในการเสนอบทความนี้ ในการสัมมนาทั้งที่แคนเบอร์รา ออสเตรเลีย และสิงคโปร์ ข้าพเจ้าได้รับ
ประโยชน์จากความช่วยเหลืออย่างมากจากผู้เข้าร่วมสัมมนา ข้าพเจ้าขอขอบคุณ เบนดิก แอนเดอร์สัน วารุณี ไอสถารมย์
เกษียร เตชะพีระ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา ราฟ เดอ เครสพิคินีย์ จุฬาร เอื้อรักสกุล สักรินทร์ นิยมศิลป์ โทนี ดีลเลอร์ มาร์ค
เอลลิน มาลินี ดีลควานิชย์ สมบัติ จันทรวงศ์ ลิซ่า ฮอง โทนี ริด จอห์น คลาร์ค รัสเซล เฮง จลอง สุนทราวาณิชช์ มอริสซิโอ
เพลคกั้ พิรุณ ฉัตรวานิชกุล และชลธิรา สัตยาวัฒนา บุคคลเหล่านี้ได้ช่วยนำทางการวิจัยเบื้องต้นของข้าพเจ้าให้อยู่ในทิศ
ทางที่ถูกต้อง

รูปแบบเรื่องบอกเล่าในหมู่ประชาชน (popular storytelling) ได้รับการตีพิมพ์ราวช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ เป็นอย่างน้อยและกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ หลอกก้วนจงได้นำมาดัดต่อเรียบเรียงเป็นเรื่องต่อเนื่องกันเป็นครั้งแรก นิยายชุดนี้ได้กลายเป็นหนึ่งในสี่ของงานเขียนชิ้นเอกของจีนสมัยราชวงศ์หมิง และเป็นไปได้ว่างานชุดนี้ได้เป็นต้นแบบของนวนิยายจีนยุคศตวรรษที่ ๑๖ กระทั่งถึงจุดสุดยอดเป็นผลงานที่เหมายงกั๊งได้แก้ไขความให้สละสลวย และเรียบเรียงเรื่องให้เป็นระเบียบขึ้นใหม่ตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ มีการศึกษาเนื้อหา San Kuo ถึงส่วนที่เป็นประวัติศาสตร์ที่แท้จริง โดยนำเอาข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นหลักฐานชี้ถึงเนื้อเรื่องที่แตกต่างออกไป อันเป็นส่วนที่เบี่ยงเบนไปจากความจริงในอดีต^๖ ปัจจุบันได้มีการศึกษามากขึ้นเกี่ยวกับการแพร่ขยายของ San Kuo จากประเทศจีนเข้ามาสู่อินเดียนเอเซียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยผ่านชาวจีนอพยพ^๗ ทุกวันนี้ในประเทศจีน ประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมจีน ก็ยังมีการนำสามก๊กมาเขียนขึ้นใหม่ และนำไปประยุกต์ใช้แก้

ปัญหาชีวิตประจำวัน ที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นคือเราอาจกล่าวได้ว่า San Kuo ฉบับต่างๆ ได้สนับสนุนและส่งเสริมหลักปฏิบัติของโลกแห่งธุรกิจการเมืองและยังแสดงออกอย่างชัดเจนถึงวัฒนธรรมเชิงยุทธศาสตร์สำหรับชีวิตในสังคมอีกด้วย

ในสยาม มีการแปลงานชิ้นนี้ครั้งแรกราวช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๘ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยพระบรมราชาโองการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่หนึ่ง แห่งราชวงศ์จักรี San Kuo จึงเป็นชื่อเรื่องที่ถูกถอดคำมาเป็นภาษาไทย จนเป็นที่รู้จักกันดีว่า สามก๊ก กระทั่งค.ศ. ๑๙๐๕ สามก๊กได้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรวิชาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จึงทำให้เป็นที่รู้จักในผู้อ่านหลายรุ่น ในค.ศ. ๑๙๑๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ แห่งราชวงศ์จักรี (ค.ศ. ๑๙๑๐ - ๑๙๒๕) ด้วยพระปรีชาญาณส่วนพระองค์ที่เป็นเลิศทางอักษรศาสตร์ทรงก่อตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้น โปรดให้มีการประชุมคัดเลือกผลงานยอดเยี่ยมสำหรับวรรณคดี ๗ ประเภท สามก๊กได้รับการระบุให้เป็นยอดของความเรียงเรื่องนิทาน^๘ เจตนารมณ์และเป้าหมายการแปลสามก๊กทุกครั้งที่มีมานับเป็นเวลากว่าร้อยปี คือการทำให้มีลักษณะพื้นเมือง

^๖ Andrew H. Plarks ; *The Four Masterwords of the Ming Novel*, (Princeton : Princeton University Press, 1987), บทที่ ๕. ดู Y.W. Ma, "The Chinese Historical Novel : An Outline of Themes and Contexts," *Journal of Asian Studies*, 34:2 (Feb. 1975), 277-94.

^๗ Rafe de Crespigny, *Generals of the South : The Foundation and Early History of the Three Kingdoms State of Wu*. (Canberra : Faculty of Asian Studies, Australian National University, 1990) ปัจจุบันเป็นงานศึกษาที่มีหลักฐานเป็นเรื่องราวและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากที่สุด

^๘ Claudine Salman, ed., *Literary Migrations : Traditional Chinese Fiction in Asia (17-20th Centuries)*. (Beijing : International Culture Publishing Corporation, 1987) สำหรับเรื่องการแพร่กระจายของสามก๊กในโลกมาเลย์ให้ดูงานของผู้เขียนคนเดียวกันนี้เรื่อง "The Three Kingdoms in the Malay World -- Religion and Literature," *Asian Culture*, 16 (June 1992), 14-34.

^๙ Wibha Senanan, *The Genesis of the Novel in Thailand* (Bangkok : Thai Watana Phanich Co., 1975), 21 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีสิบสองเดือน (กรุงเทพฯ : ศูรสภา, ๑๙๖๓) หน้า ข-ง สำหรับเรื่องวรรณคดีสโมสรให้ดู Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism* (Honolulu: University Press of Hawaii, 1978), 239

และปัจจุบันสามก๊กได้รับการพิจารณาให้เป็นวรรณกรรมไทย แต่ “การแปล” ดังที่เราจะได้เห็นต่อไป เป็นเรื่องที่ต้องตั้งคำถามให้มาก แม้จะมีการใช้สำนวนภาษาให้สละสลวย ราบรื่น แต่ยังคงมีการเรียกชื่อตามแบบจีนอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดาชื่อเฉพาะ และชื่อสถานที่ก่อให้เกิดความหงุดหงิดอย่างมากให้กับผู้อ่านไทย ที่มักประสบความยุ่งยากในการออกเสียงชื่อสถานที่และตัวละครประกอบให้ถูกต้อง แม้แต่ตัวละครเอกก็มักมีชื่อมากกว่าหนึ่งชื่อ จนกลายเป็นเรื่องซับซ้อนเช่นกัน ผู้อ่านบางคนพบว่าหลายตอนในสามก๊กมีเนื้อหาความรุนแรง แต่นั่นก็ไม่อาจยับยั้งไม่ให้คนอ่านสามก๊กได้ แม้ว่าทุกวันนี้ตามหน้านิตยสารและหนังสือพิมพ์รายวัน ได้ตีพิมพ์ภาพความรุนแรงของอาชญากรรมและวินาศภัยอยู่เต็มไปหมดก็ตาม

จากช่วงทศวรรษที่สองของศตวรรษนี้ ได้มีการนำเอาสามก๊กมาเขียนใหม่ แปลและอธิบายใหม่อีกจำนวนนับฉบับไม่ถ้วน ยิ่งไม่ต้องพูดถึงงานประเภทประยุกต์รูปแบบให้เป็นหนังสือเรียนรู้ด้วยตัวเองที่เรียกว่า “ชาวทู” (how to) งานที่เขียนและตีความใหม่เหล่านี้มีทั้ง “ฉบับวณิพก” และถ้าพูดแบบภาษาวิภาษวิธีก็มีฉบับ “นายทุน” ฉบับ “สภากาแฟ” ฉบับ “ดิสโก้” ฉบับการทหารหลายฉบับ กระทั่งฉบับการ์ตูนอีกหลายฉบับ เป็นเรื่องน่าแปลกที่ “สามก๊กฉบับพิศวาสชีวิตรัก

ของโจโฉ” กลับไม่เป็นที่นิยมและหายไปจากสายตาหลังการพิมพ์ครั้งแรกเมื่อเกือบ ๓๐ ปีที่แล้ว^๖ ในปี ค.ศ. ๑๙๘๙ มุลนิธิคนตาบอดแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดให้มีการแสดงหุ่นกระบอกเรื่องสามก๊ก บทละครหุ่นชุดนี้มีเนื้อหาที่สัมพันธ์น้อยมากกับต้นฉบับภาษาไทยของศตวรรษที่ ๑๘ และละครหุ่นตัวหนึ่งก็แสดงเป็นนางสาวไทยผู้ซึ่งเติบโตขึ้นทางตอนใต้ของรัฐแคลิฟอร์เนีย^๗ และเพิ่งชนะการประกวดเมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้อเสนอส่วนตัวของข้าพเจ้าในที่นี้แก่ผู้อ่านซึ่งมีเวลาน้อยและความอดทนจำกัด และไม่ได้สนใจกับความงามเชิงวรรณศิลป์ของฉบับรัชกาลที่หนึ่ง เพียงแต่ต้องการทราบเฉพาะโครงเรื่องเท่านั้น คือสามก๊กฉบับหั่วกะทิ^๘ ซึ่งเป็นหนังสือฉบับกระป๋องที่เขียนขึ้นได้ความชัดเจนดี

^๖ หนาน กง เผอ, *สามก๊กฉบับพิศวาส : ชีวิตรักของโจโฉ* (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๑๙๖๕) แปลโดย สุธิดล นิติวัดนา ในประเทศจีนราวปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ เกิดมีความสนใจใหม่ในเรื่องชีวิตและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของโจโฉ ; Rafe de Crespigny, “The Three Kingdoms and Western Jin : A History of China in the 3rd Century A.D. - I,” *East Asian History* 1 (1991), 9, n. 24.

^๗ Ronald D. Renard, “Samkok : Thai Versions of the Romance of the Three Kingdoms” (บทความยังไม่ตีพิมพ์, มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่ มกราคม ๑๙๙๑), หน้า ๑๖-๑๘

^๘ ทำนุ เนาวยุค, รวบรวม., *สามก๊กฉบับหั่วกะทิ* (กรุงเทพฯ : นานมี, ๑๙๙๑) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓ ในช่วงธันวาคม ๑๙๙๐ - มกราคม ๑๙๙๑ เป็นช่วงเวลาที่หนังสือเล่มนี้ได้รับการระบุว่าเป็นหนังสือขายดีลำดับที่ ๙ ในประเภทนวนิยายให้ดูจาก *ธุรกิจหนังสือ*, ๒.๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๑๙๙๑)

เนื่องจากสามก๊กมีเนื้อเรื่องที่ยืดหยุ่นและดัดแปลงง่าย ทำให้เกิดมีเนื้อหาหลากหลายสามารถหยิบยกมาเป็นข้อถกเถียงได้เกือบทุกเรื่อง อย่างเช่น “หมอพัตร” ผู้เขียนสามก๊กฉบับนายแพทย์ ก็ได้ให้ข้อเสนอแนะในการดูแลสุขภาพ เรื่องดังกล่าวเคยลงพิมพ์ในวารสารกองทัพอากาศ (Air Force News) เขาได้ใช้วิธีการเขียนแบบกระโดดข้ามจากข้อเขียนที่กำลังพูดคุยถึงเรื่องยาพิษที่จุ่มติดปลายเกาทัณฑ์ อาวุธที่นิยมใช้สมัยจีนโบราณในเรื่องสามก๊ก มาเป็นเรื่องน่าสะพรึงกลัวเกี่ยวกับสารพิษ ไม่ว่าจะเป็พิษจากเชื้อโรค พิษจากสัตว์ มลพิษ พิษจากอาหาร และรวมถึงภัยจากการใช้วัสดุราคาถูกแทนส่วนประกอบอาหารที่มีราคาแพงกว่า (เช่นการใช้สารบอแรกซ์ผสมใน

ลูกชิ้นปลา) ซึ่งปัจจุบันชาวกรุงเทพฯ พบว่ามีอยู่มากในระบบโภชนาการ^๙ วิธีการเขียนของ หมอพัตร มีเป้าหมายที่ห่วงใย และต้องการให้ผู้อ่านตระหนักถึงสภาพแวดล้อมที่น่ากลัวในเมืองหลวง เป็นการแสดงถึงความซื่อสัตย์ที่มีต่อผู้อ่านของเขา อีกบทความหนึ่ง ผู้เขียนยังได้เสนอแนะว่า ตัวละครชื่อโจโฉ มีอาการของโรคซิฟิลิสอย่างชัดเจน เขาได้เขียนวินิจฉัยอาการของโรคนี้นี้ตั้งแต่ขั้นที่ ๑ ที่ ๒ และขั้นสุดท้าย และเขายังได้อธิบายต่อไปว่า โจโฉนั้นเป็นโรคบ้าคั่งอย่างรุนแรงถึงขั้นควรต้องได้รับการเยียวยา

ครั้งหนึ่ง ใน ค.ศ. ๑๙๘๕ ได้มีการสำรวจนับจำนวนสามก๊กฉบับต่าง ๆ ว่ามีอยู่ถึง ๓๐ ฉบับ ซึ่งที่จริงแล้วมีมากกว่านี้^{๑๐} ปลายทศวรรษ ๑๙๘๐ และต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ การแปล เขียน และดัดแปลงสามก๊กฉบับต่างๆ ได้เติบโตอย่างรวดเร็ว จนกลายเป็นเรื่องที่ลงทุนได้^{๑๑} กลางปี ค.ศ. ๑๙๙๒ ระหว่างการเดินทางมาทำวิจัยของข้าพเจ้า พบว่าหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์จำนวนมาก เปิดคอลัมน์สามก๊กขึ้น บ้างก็นำนิยายเรื่องนี้ (romance) ใช้เขียนแนะนำนักธุรกิจ ถึงวิธีการสู่ความสำเร็จและความร่ำรวย หลายคนสนุกสนานต่อการเขียนเห็บแถมอดีตนายกรัฐมนตรีนพพลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้ลาออกจากตำแหน่งอย่างไม่สวยงามนัก หลังกรณีปราบปรามผู้ชุมนุมเดือนพฤษ-

^๙ “หมอพัตร,” สามก๊กฉบับนายแพทย์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไพบั้ว, ๑๙๘๙)

^{๑๐} สุนันท์ พวงพุ่ม, “การศึกษาสารของผู้ประพันธ์สามก๊กฉบับต่างๆ ในภาษาไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๑๙๘๖), ๒๓-๒๔

^{๑๑} ตามที่ระบุไว้ในธุรกิจหนังสือ ศิลปะการใช้คนในสามก๊กของบุญศักดิ์ แสงระวี (กรุงเทพฯ : ก.ไก่, ๑๙๙๐) เป็นหนังสือขายดีที่สุดในประเภทไมโครนิยายในช่วงระหว่าง ธค. ๑๙๙๐ - มค. ๑๙๙๑ และสามก๊กอีกเรื่องหนึ่งขายดีเป็นอันดับที่ ๙ ข้าพเจ้าคิดว่าหากมีการสำรวจรายชื่อหนังสือขายดีในช่วงอื่นๆ คงยืนยันได้ถึงความสำเร็จของยอดขายสามก๊ก

ภาคท่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยว่าเลียนแบบสุมาอี้
หนึ่งในตัวละครเอกของสามก๊ก^{๑๒}

ความนิยมสามก๊กที่แพร่หลายนี้ในด้านหนึ่ง
เป็นความเชื่อถือในสติปัญญาของมนุษยชาติ
สามก๊กเป็นแหล่งรวมอย่างกว้างขวาง ทั้งคุณธรรม
และข้อบกพร่องของมนุษย์ ดังเช่นที่ อัครศิรี ธรรม-
โชติ คอลัมน์สัปดาห์สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์
เขียนไว้ว่า “ท่านเหล่านี (ตัวละครในสามก๊ก) คล้าย
ญาติผู้ใหญ่ของคนไทยก็ว่าได้ไม่ว่าจะร้ายหรือดี”^{๑๓}
ตัวละครสามก๊กให้ภาพคุณธรรมไม่เพียงแต่เป็น
เรื่องความน่าไว้วางใจ ซื่อสัตย์ และคุณความดี
ภายใต้ความกดดัน ยังมีภาพความทะเยอทะยาน
อย่างมีดมัว ความสามานย์ ความอ่อนแอ และการ
ทรยศ ภูมิปัญญาที่ปรากฏในสามก๊ก ก็เป็นที่นิยม
กันมากอีกด้านหนึ่ง เรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องยุทธวิธี
การรบ กลอุบายการสงคราม และยุทธวิธีการ
หลอกล่อ ที่ให้ประโยชน์ทางการเมือง การทูตและ
ธุรกิจ ศิลปะการทำสงครามด้วยการเอาชนะข้าศึก
และการทำให้คู่ปรปักษ์พ่ายแพ้ โดยปราศจาก
การสูญเสียทรัพยากรจำนวนมาก นับเป็นเรื่องที่
จำเป็นต้องรู้ในรูปแบบทางสังคมปัจจุบัน สามก๊ก
ได้พิสูจน์แล้วว่ามีความมหัศจรรย์ที่ช่วยให้ได้
เปรียบคู่แข่งของคุณได้มากขึ้นในโลกธุรกิจที่ต้อง

เชือดเฉือนกัน

สามก๊กเป็นที่น่าสนใจในเชิงวิชาการบ้าง
เหมือนกันในแวดวงประวัติศาสตร์ไทยและวิวัฒนาการ
ของการเล่าเรื่องนี้ในวัฒนธรรมชาวบ้าน
(popular culture) เพียงแต่ดูจำนวนของการเขียน
นิยายเรื่องนี้ขึ้นใหม่ที่มีมากมายมหาศาล ก็ก่อให้เกิด
คำถามมากมายว่าอย่างไรให้นิยาย (romance)
เรื่องนี้จึงแทรกซอนลงสู่จิตสำนึกของผู้อ่านไทย
สมัยใหม่ได้ เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ยังไม่มีการศึกษา
เชิงวิชาการต่อเรื่องสามก๊กอย่างจริงจังเพียงพอ
ว่าสามก๊กในฐานะวรรณกรรมชาวบ้าน ที่มีอยู่
หลายฉบับจนล้นชั้นและแผงหนังสือแสดงให้เห็น
สภาพคนไทยยุคปัจจุบันอย่างไร ข้อเขียนนี้ ข้าพเจ้า
พยายามนำเสนอด้วยการสำรวจสามก๊กฉบับ
เขียนใหม่เท่าที่มีมาแต่อดีต โดยโยงความสัมพันธ์
ให้เข้ากับเงื่อนไขเฉพาะ (specific moments)
ในประวัติศาสตร์ทางสังคมของไทย (Thai so-
cial formations) การศึกษานี้ข้าพเจ้ามิได้ถือว่า
สามก๊กเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่สั่งเข้า
จากต่างประเทศ มากไปกว่าเพียงผลงานการ
ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจีนที่มีอยู่ในเมืองไทย^{๑๔} ถึง
แม้ว่ามีการหยุดกระบวนการทำให้เป็นเงินก่อน
ยุคสมัยใหม่ไปแล้ว แต่ได้มีการรักษา “ความเป็น

^{๑๒} ดุคอัลมันในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ นามปากกา “จิน เส้า หลิน” (ทองแถม นาถจำนง) และอัครศิรี ธรรมโชติ
คอัลมันนี้เขียนขึ้นก่อนที่ พลเอก สุจินดา คราประยูร ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี หลังการเลือกตั้งมีนาคม ๑๙๙๒ และคอัลมันนี้
ยังคงมีอยู่ต่อมาหลังจากการลาออกของพลเอกสุจินดา เมื่อปลายพฤษภาคม มีข้อสังเกตว่าพยางค์แรกของชื่อตัวละครเอก
สามก๊ก “สุมาอี้” และของนายพลเอกท่านนี้เป็นเสียงเดียวกันคือ “สุ” วิธีการนี้ เป็นรหัสอย่างหนึ่งในการเขียนงานแบบ
เสียดสีของนักเขียนไทย

^{๑๓} สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๙-๑๕ กุมภาพันธ์ ๑๙๙๒

^{๑๔} การเน้นในที่นี้อาจแตกต่างเล็กน้อยจากข้อสังเกตของ Toshiharu Yoshikawa เกี่ยวกับเรื่องการนำเข้าหรือการ
โยกย้ายวัฒนธรรมจีน ซึ่งกระตุ้นรสนิยมของชนชั้นนำไทยและกลุ่มพ่อค้าด้วยการผลักดันให้เกิด “วิถีชีวิตแบบคนรวยที่เต็ม
ไปด้วยความอยากรู้อยากเห็นและลัทธิการค้าที่ไวต่อโอกาสสำหรับการแสดงออกถึงความเป็นปัจเจกบุคคล” ดูงานของเขา
เรื่อง “The Development of Chinese Culture within the Urban Formation of Nineteenth Century Bangkok,” ใน *The
Formation of Urban Civilization in Southeast Asia 2*, edited by Yoshihiro Tsubouchi (Kyoto : Center for Southeast
Asian Studies, Kyoto University, 1991, 52-73.

จีนไว้ระดับหนึ่ง มิฉะนั้นแล้วสามก๊กคงจะไม่มี
ประโยชน์ต่อคนไทยปัจจุบัน เนื่องจากภาวะทาง
เศรษฐกิจไทยได้รับการกระตุ้นจากภาวะความ
เติบโตทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศมังกรน้อยเช่น
ไต้หวัน ฮองกง สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ เช่นเดียวกับ
จากญี่ปุ่นและจีนใต้ สิ่งที่เราอาจเรียกว่ากระ-
บวนการทำให้เป็นเงินในปัจจุบันนั้น ซึ่งผูกพัน
กับกระบวนการทำให้เป็นอุตสาหกรรมและระบบ
ทุนนิยม การตลาดของเรื่องสามก๊กและแม้แต่
การที่ผู้อ่านคนไทยยอมรับสามก๊กฉบับดัดแปลง
ที่มีอยู่มากมาย บัดนี้ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
กับสภาวะทางเศรษฐกิจดังกล่าวแล้ว^{๑๕}

บัดนี้ข้าพเจ้าขอสำรวจประวัติศาสตร์และ
ความสัมพันธ์ระหว่างสามก๊กกับรูปแบบทางสังคม
ไทย โดยแบ่งการอธิบายออกเป็น ๕ รูปแบบ
(Modalities) คือการแปล การแพร่กระจาย การ
แตกเรื่องให้เป็นตอน การทำให้เป็นสินค้า การ
ทำให้เป็นสัญลักษณ์ในพฤติกรรมทางการเมือง
ข้าพเจ้าขอนำเสนอความสัมพันธ์ทั้ง ๕ รูปแบบนี้

ในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน แต่ก็ให้
เข้าใจว่าอาจมีบางประเด็นซึ่งเหลื่อมหรือซ้ำกันได้
บ้าง อย่างเช่นการแปล ซึ่งเคยเป็นสื่อสำคัญให้
เกิดความรับรู้เรื่องสามก๊กเมื่อ ๒๐๐ ปีที่แล้ว
ปัจจุบันสื่อการรับรู้เรื่องนี้ก็ยังเป็นเรื่องของ
การแปลอยู่

การแปล ปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้มีการแปล
งานนี้เป็นภาษาไทยในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๘ นั้น
เป็นที่ทราบกันดีแล้วจากพระนิพนธ์คำนำขนาด
ยาวของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ในฉบับพิมพ์ ค.ศ. ๑๙๒๘^{๑๖} ว่า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่หนึ่ง ทรงมี
พระราชดำรัสสั่งให้แปลเรื่อง *San Kuo Yen-i* ฉบับ
ภาษาจีน และทรงมอบหมาย เจ้าพระยาพระคลัง
(หน) ขุนนางชั้นผู้ใหญ่เวลานั้น เป็นผู้อำนวยการ
แปล เวลาเดียวกันนั่นเอง พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวยังทรงโปรดให้มีการแปลพงศาวดาร
มอญราชาธิราชขึ้นด้วย และมอบให้เจ้าพระยา
พระคลังดูแลงานนั้นด้วยเช่นกัน และสมเด็จพระ

^{๑๕} ดูตัวอย่างมัตสุโมโต คาสุโยะ, *กลยุทธ์การค้าของชาวจีนโพ้นทะเล : แปลโดย ชีรลักษณ์ ธาวนพงศ์* (กรุงเทพฯ :
ดอกหญ้า ๑๙๙๐ ; ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒) ต้นฉบับเดิมพิมพ์ภาษาญี่ปุ่น และฝั่งเมืองหลง (๑๕๗๙-๑๖๔๖), *ภูมิปัญญาตะวันออก
เล่มหนึ่ง คัมภีร์การใช้คน*, แปลโดย อุดลย์ รัตนมันเกษม (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า : ๑๙๙๑) ตีพิมพ์ครั้งแรกในยุคจีน
สมัยใหม่เมื่อปี ๑๙๘๙ ทองแถม นาถจำนง บก.หนังสือเล่มหลังผู้ซึ่งชี้ให้ผู้อ่านไทยเห็นถึงการนำวรรณกรรมลูกผสมจีนที่
เกี่ยวกับศิลปการสงครามและธุรกิจแบบเอเชียตะวันออกมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความสำเร็จให้ชีวิต ได้บอกกล่าวไว้ใน
บทหนังสือเล่มนี้ว่า เมฆเซตง ก็ได้อ่านงานเขียนจีนยุคใหม่เล่มนี้ในปี ๑๙๖๓

^{๑๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ตำนานหนังสือสามก๊ก, ” หน้า ๘-๖๒ ใน *สามก๊ก*
(กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์, ๑๙๖๗)

^{๑๗} *พงศาวดารจีนใช้ยัน* (กรุงเทพฯ : ๑๙๖๕) จากพระราชนิพนธ์คำนำของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงอธิบายว่า งานชิ้นนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ๑๘๗๔ และพิมพ์ซ้ำอีกในปี ๑๙๐๕ และ ๑๙๖๓ ดูมาลินี ดิลกวานิชย์ ด้วยใน
“A Study of Samkok : The First Thai Translation of a Chinese Novel,” *Journal of the Siam Society*, 73: 1/2 (January
and July 1985), 86-7

^{๑๘} มีข้อยกเว้นที่น่าสนใจ สำหรับงานที่ศึกษาถึงความสำคัญทางการเมือง ให้ดูตัวอย่าง บทความของสมบัติ จัน-
ทรวงศ์ ใน “วิเคราะห์สามก๊ก,” ใน *วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา*, ๒ : ๒ (ธันวาคม ๑๙๘๙) และวิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิตของลูกศิษย์อาจารย์สมบัติ ซึ่งศึกษาเปรียบเทียบสามก๊กกับเจ้า (The Prince) ของ แมคเคย์เวลล์ โดยมานิจ
เสงี่ยมพลพานิช, “ผู้นำกับการบริหารในวรรณคดีเรื่องสามก๊ก,” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๙๗๙

กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) พระเจ้าหลานเธอ ก็ได้รับพระบรมราชโองการให้อำนวยการแปลไช่ฮั่น นิยายประวัติศาสตร์จีนอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งท้ายที่สุดได้รับชื่อเสียงในแวดวงผู้อ่านของไทยน้อยกว่า^{๑๙} นักวิจารณ์ไทยมักเคยชินที่จะจัดนิยายประวัติศาสตร์เรื่องนี้เป็น “วรรณกรรม” มากกว่า “ประวัติศาสตร์” และทำให้การศึกษาของเขาจำกัดเรื่องนี้ให้อยู่ในแวดวงของวรรณคดีเปรียบเทียบหรือประวัติวรรณคดีมากกว่าประวัติศาสตร์การเมือง^{๒๐} จากการตรวจสอบของนักเขียนไทยสมัยใหม่ ได้ให้คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ในงานแปลงานนี้ว่าเป็นยอดความเรียงและทำให้สามก๊กมีบทบาทใช้เป็นแบบสำหรับหัดเรียงความตามหลักสูตรโรงเรียน ตัวอย่างการศึกษานี้เช่นของมาลินี ดิลกพานิชย์ ถึงงานแปลภาษาจีนสรุปว่าสามก๊กมีคุณค่าทางวรรณกรรม ในฐานะที่เป็นที่นิยมมาเป็นเวลายาวนานมากกว่าคุณค่าทางบทบาทในการวิจารณ์เสียดสีรูปแบบสังคมไทย^{๒๑} ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้การศึกษาสามก๊กในทางสัญศาสตร์ (Semiotic) สังคมวิทยา และจิตวิทยา นับตั้งแต่มีการแปลมาเป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปีนั้น เห็นได้ชัดว่าขาดหายไป^{๒๒}

เจ้าพระยาพระคลัง(หน) มิได้แปลงานนี้ด้วยตนเอง แต่ท่านเองคงได้มีส่วนช่วยขัดเกลาร่างสุดท้าย งานแปลแท้ที่จริงแล้วสำเร็จลงได้ด้วยบุคคล ๒ คนะ คนะชาวจีนทำงานร่างขั้นต้น คนะคนไทยแก้ไขในขั้นตอนที่เป็นการกลั่นกรอง

ความเป็นจีนออกไปเป็นจำนวนมาก เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ได้รับการยกย่องถึงความสำเร็จเชิงวรรณศิลป์ในงานนี้ด้วยเช่นกัน มักอ้างว่าคุณภาพการแปลที่เยี่ยมยอดชิ้นนี้เป็นเพราะการมีส่วนร่วม

^{๑๙} มาลินี ดิลกพานิชย์, “เอกลักษณ์ไทยในสามก๊ก: รูปแบบการประพันธ์,” *วารสารธรรมศาสตร์* ๑๓: ๒ (มิถุนายน ๑๙๕๔), ๑๓๒. ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นักเขียนผู้มีชื่อเสียงครั้งหนึ่งเคยกล่าวว่า มักกลับไปอ่านสามก๊กเพื่อทำการเขียนหนังสือลับมีชีวิตรักในเวลาว่างที่รู้สึกเซ็ง

^{๒๐} อาจเห็นได้ว่าวิธีการตีความของข้าพเจ้าในที่นี้ ไม่แตกต่างไปจากของ Benedict Anderson ใน *Mythology and the Tolerance of the Javanese* (Ithaca: Modern Indonesia Project, Cornell University, 1965) ถึงแม้ว่าการผลิตทางวัฒนธรรมนั้นแตกต่างกันอย่างมากก็ตาม วาหยังของชาวในบทความของ Anderson เป็นสิ่งที่เห็นชัดในการเผยแพร่ มากกว่าสามก๊ก และในขณะที่วาหยังอาจกล่าวได้ว่าเป็น “หัวใจ” ของประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมชาว สามก๊กนั้นไม่ใช่ หรือยังไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นไทย

ของท่าน ถึงแม้ว่าในงานนี้เจ้าพระยาพระคลัง(หน) ถึงแก่สัญกรรมก่อนการแปลเสร็จสมบูรณ์ลง^{๒๑} แม้พระเจ้าตากสินพระมหากษัตริย์ในรัชกาลก่อนทรงมีเชื้อสายจีนแต่จิว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชาวจีนในกรุงเทพฯ แต่ในการวิเคราะห์ชื่อเฉพาะในงานแปลนี้ พบว่าเป็นการออกเสียงแบบจีนฮกเกี้ยน คงเป็นจีนกลุ่มที่มีบทบาทในคณะผู้แปลชาวจีน แสดงให้เห็นถึงการเข้าสู่ราชสำนักสยามของขุนนางพ่อค้าจากชายฝั่งจีนได้ และมามีส่วนในการหล่อหลอมการผลิตทางวัฒนธรรมราชสำนักสยามในเวลาต่อมา^{๒๒}

ทำไมทรงมีพระราชดำรัสให้แปลเรื่องนี้ กล่าวกันว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่หนึ่งแห่งราชวงศ์จักรีทรงขึ้นสู่อำนาจด้วยการปราบดาภิเษก และพบว่าแก่นเรื่องที่ปรากฏอยู่โดยตลอดทั้งเรื่องสามก๊กและไซ่ฮั่นคือการชิงชิงอำนาจ

^{๒๑} นักวิจารณ์ไม่ทั้งหมดที่เห็นว่า งานแปลสามก๊กเสร็จลงเมื่อเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ถึงแก่สัญกรรมในปี ๑๘๐๕ ตูมาลินี ดิลกวานิชย์, "Samkok : A Study of Thai Adaptation of a Chinese Novel" (Ph. D. dissertation, University of Washington, 1983), 44

^{๒๒} มาลินี, ๑๙๘๓, ๔๖-๗ เธอเห็นด้วยกับข้อสรุปของสังข์ พัดโนทัย ที่ว่ากลุ่มจีนฮกเกี้ยนมีบทบาทสูงมากในคณะผู้แปลชาวจีน

^{๒๓} David K. Wyatt, *Thailand : A Short History* (New Haven and London :Yale University Press, 1983) , 155 ดร. มาลินี, ๑๙๘๕, ๘๙ คิดว่าเป็นไปได้ยิ่งกว่าได้มีการใช้หนังสือเรื่อง San Kuo เป็นตำราคู่มือการสงครามในครั้งรัชกาลพระเจ้าตากสิน

ในพระนิพนธ์เรื่อง *ตำนานหนังสือ สามก๊ก* ของ สมเด็จพระยาตรารงฯ ฉบับพิมพ์ ค.ศ. ๑๙๒๘ แดงว่าเหตุที่แปลสามก๊กก็ "เพื่อประโยชน์ราชการบ้านเมือง" หนังสือประวัติศาสตร์ที่เชื่อถือได้เล่มหนึ่งเขียนโดยนักประวัติศาสตร์ตะวันตก ได้อธิบายความหมายนี้ว่า สามก๊ก ได้ตอบสนองการใช้เป็นแบบแผนกำหนดพฤติกรรมสังคมของผู้ปกครองขุนนางที่ปรึกษาและแม่ทัพนายกอง^{๒๓} อย่างไรก็ตามนักประวัติศาสตร์มักมีปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อความ (text) กับพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริงเสมอ ในตอนนี้เราทิ้งประเด็นยุ่งยากที่เกี่ยวกับการแพร่กระจายและจำนวนผู้อ่านที่แท้จริงของนิยายและความหมายของคำว่า "สังคม" (public) ว่าเราจะพูดอะไรได้บ้างและจะมั่นใจได้แค่ไหนถึงลักษณะของพฤติกรรมที่ใช้เป็นแบบแผนของสังคม สิ่งที่ทำให้งานนี้เคลื่อนไหวไปตามกาลเวลาและมีเสน่ห์ต่อผู้อ่านชาวไทยสมัยใหม่ คือเรื่องราวที่พันพันอยู่กับสงคราม การเมือง และวิถีการอันชาญฉลาดจากปัญญามนุษย์ ที่สามารถใช้แทนอาวุธสำคัญของเหล่ากบฏได้ ตัวละครในสามก๊กต่างแสดงบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านั้น

ครั้งหลังของศตวรรษที่ ๑๘ เลยมายังถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ รัชกาลสยามตกอยู่ในภาวะสงครามและสามก๊กได้ให้หลักประกันย้ำว่านักรบที่เป็นนักการเมืองผู้สามารถย่อมมีอำนาจเพื่อเป้าหมายในการรวมบ้านเมืองให้กลับคืนเป็นปึกแผ่น พระเจ้า

ตากสินก็ทรงพิสูจน์พระองค์เองในจุดนั้นแจกเช่นเดียวกับขุนนางท่านหนึ่งผู้ซึ่งต่อมาทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ข้อความที่สามก็ให้หลักประกันเรื่องอำนาจ รวมทั้งกรณีสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ นั้นเป็นจริงได้ถ้า San Kuo ซึ่งได้ชื่อว่าทำหน้าที่เสนอแนะพฤติกรรมผู้นำที่เหมาะสมให้แก่ผู้ปกครองที่ปรึกษาและเหล่าทหารโดยผ่านพลังของนิยายเพียงแต่ต้องมีชาวไทยจีนหรือขุนนางพ่อค้าจีนในราชสำนักที่รับความคิดจากนิยายพงศาวดารเรื่องนี้ในจำนวนที่มากพอ

แต่ทว่าความนิยมของผู้อ่านไทยต่อสามก๊กไม่ใช่เป็นเพราะสามก๊กได้วางหลักความประพฤติที่เป็นเพียงอุดมคติ ที่จริงสามก๊กได้บอกเล่าข้อจำกัดความสามารถของมนุษย์ นิยายเรื่องนี้มี “ความเป็นจริง” ทางการเมือง ในลักษณะที่วาทกรรม (discourse) แบบราชการหรือแบบมาร์กซิสต์และแบบสังคมนิยมไม่มี คนหนึ่งได้ในขณะที่อีกคนหนึ่งเสีย และหรือแม้กระทั่งผู้ชนะในท้ายที่สุดอาจต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้เมื่อกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ในหน้าหนังสือเล่มนี้มีทั้งความล้มเหลวที่เกิดขึ้นได้มากครั้งพอกับชัยชนะ อย่างเช่นขุนพลผู้ชาญฉลาดที่เต็มไปด้วยเล่ห์กลอาจถูกคู่ปรปักษ์ที่เขาเอาชนะได้หลอกให้เสียรู้ในตอนหลังได้อาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์มนุษย์ในนิยายเรื่องนี้มีความใกล้ชิดกับเหตุผลในชีวิตประจำวัน ข้อชี้แนะจากสามก๊กสำหรับข้าราชการก็เป็นหลักการที่แตกต่างจากอุดมการณ์แบบฮินดู (Indic Kingship) ข้าพเจ้าจะกลับมาพูดถึงเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองที่รวบรวมได้จากสามก๊กใน

ภายหลังด้วย ทั้งนี้เพราะสามก๊กฉบับภาษาไทยสอดแทรกความเป็นผู้ชายและทหารไว้มากเป็นพิเศษในบริบทของคนไทย

ชื่อตำแหน่งเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ระบุว่าเป็นที่พระคลังควบคุมพระคลังหลวง ในหน้าที่นี้ยังเป็นผู้ดูแลท่าเรือกรุงเทพ การค้าสำเภาหลวงกับชายฝั่งตอนใต้ของจีน และควบคุมชาวจีนอพยพ ไม่มีหลักฐานว่าตัวท่านเองเป็นชาวจีน แต่ความสำคัญของการค้ากับจีนที่มีต่อความสำเร็จของราชวงศ์จักรี จึงนำมามีการตรวจสอบถึงความสัมพันธ์ของท่านกับพ่อค้าจีน ไม่ว่าจะในทางสายโลหิตหรือการแต่งงาน ไปถึงการอธิบายว่าทำไมต้องมีการแปล San Kuo ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มพ่อค้าขุนนางจีนที่รับราชการสังกัดเจ้าพระยาพระคลัง(หน) ซึ่งเป็นหัวหน้าขุนนางควบคุมการค้าของราชสำนักนั้น รู้จักนิยายเรื่องนี้ดีในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการอ่านเขียนดั้งเดิมของพวกเขา พวกนี้กับอำนาจทางการเมืองของพระยาจักรี มีส่วนอย่างมากในการสร้างให้เจ้าพระยาจักรีทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แจกเช่นเดียวกับที่พวกเขาเคยทำให้กับพระเจ้าตากสินมาแล้ว เจ้าสัวเป็นคำผสมไทย-จีนที่ใช้เรียกพ่อค้าขุนนางจีนเหล่านี้ จากการศึกษาของสารสิน วีระผล เรื่องการค้าสำเภา ได้อธิบายศัพท์จีนคำนี้ว่า หมายถึงความร่ำรวยและใจบุญ^{๒๔} ปลายศตวรรษที่ ๑๙ และต้น ๒๐ ศัพท์คำนี้มีความหมายรวมถึงเจ้าของโรงสีเงินตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เจ้าสัวเหล่านี้คือบรรพบุรุษในประวัติศาสตร์ของบรรดามหาเศรษฐีไทย-จีน และผู้ประกอบการคนสำคัญในวงการธุรกิจและการ

^{๒๔} Sarasin Viraphol, *Tribute and Profit : Sino-Siamese Trade, 1652 - 1853* (Cambridge, Mass : Council on East Asian Studies, Harvard University, 1977) 161. คำภาษาจีนคือ *cho-shan* ซึ่งแปลงเสียงภาษาไทยเป็น เจ้าสัว เจ้า ภาษาไทยหมายถึงเจ้านาย ซึ่งอาจเป็นเชื้อสายราชวงศ์ เทพเจ้า เจ้าของ หรือนาย ภาษาจีนแต่จิวคำนี้ออกเสียงเป็นไทยว่า เจ็สัว

พาณิชย์ของไทยในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมที่นำราชสำนักจักรี “ใหม่” (nouveau Jakkri court) ไปสู่การผนวกเอาจารีตวรรณกรรมบอกเล่าในกลุ่มชาวจีนอพยพ ที่อยู่กระจายทั่วทั้งเอเชียอาคเนย์ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของราชสำนักสยาม

หลังจากการสถาปนากรุงเทพฯขึ้นเป็นราชธานีแล้วกว่า ๑๐๐ ปี กรุงเทพฯยังคงร่องรอยของเมืองแบบจีนอย่างเห็นได้ชัด แม้มีหลักฐานยืนยันว่าคนจีนมีบทบาทสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยที่ผ่านมามีไม่ค่อยได้ใช้ข้อมูลมาแสดงให้เห็นความสำคัญของคนจีนดังกล่าวในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยเฉพาะเรื่องการสร้างทางวัฒนธรรม^{๒๕} ทำให้นักประวัติศาสตร์ตะวันตก ยกเว้นพิเศษบางคนเท่านั้น ซึมซับนโยบายการกดขี่ความเป็นจีนที่เน้นการเหยียดเชื้อชาติ (racist) ของรัฐไทยระหว่าง ค.ศ. ๑๘๑๐ ถึง ค.ศ. ๑๘๔๕ แล้วก็เลยอ่านกลับไปในประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ตอนต้นแบบเดียวกัน นักประวัติศาสตร์ไทยและเร็ว ๆ นี้ นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้พบหลักฐานและปรากฏการณ์ของชาวจีนในสยามได้ตรงมากกว่านักประ-

วัติศาสตร์ตะวันตก^{๒๖}

ราว ๗๐ ปีแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ โครงสร้างทางภูมิศาสตร์การเมืองสำหรับความสัมพันธ์ของรัฐต่อรัฐระหว่างรัฐบาลสยามและจีนยังคงเป็นระบบบรรณาการ การรับรองอำนาจจากจีนเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน ๔ รัชกาลแรก ขบวนการบรรณาการครั้งสุดท้ายถูกส่งไปเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๓ ช่วงระหว่าง ค.ศ. ๑๗๘๑-๑๘๔๔ เป็นช่วงที่มีการส่งขบวนการไปจีนสูงสุดเฉลี่ยเกือบปีละครั้ง การค้าสำเภาในศตวรรษที่ ๑๘ ได้เพิ่มการอพยพของชาวจีนมากขึ้น การรับชาวจีนเข้ามาทำให้เมืองหลวงของราชวงศ์จักรีเต็มไปด้วยชาวจีนจำนวนมากตั้งแต่เริ่มสร้างพระนคร จากการค้าตะเภาของสกินเนอร์ อาจเป็นไปได้มากกว่ารัชกาลที่ ๑ เองนั้นก็ทรงเป็นลูกครึ่งไทย-จีน^{๒๗} ขุนนาง พ่อค้าจีนจำนวนมากที่รับราชการอยู่กับราชสำนัก และทำการค้ากับสยามก็ยังมีบ้านและภรรยาชาวจีนอยู่ในเมืองจีน และตนเองก็ไฝมเปื้อนอยู่ในสยามจำนวนมากและความสำคัญของคนเหล่านั้นที่ทำให้ธรรมเนียมจีนเข้าไปอยู่ในราชสำนักกรุงเทพฯ^{๒๘} การสอนภาษาจีนในวังเจ้านายองค์หนึ่งยังปฏิบัติจนกระทั่งรัชกาลที่ ๔^{๒๙} ลวดลายจีนใน

^{๒๕} ดูรายละเอียดการอธิบายเรื่องความเป็นจีนในกรุงเทพฯ ได้จาก G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand : An Analytical History* (Ithaca, Cornell University Press, 1957) , 88

^{๒๖} การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการค้ากับจีน และการผลิตทางวัฒนธรรมในสยามที่สำคัญคืองานของ นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ปากไก่อและใบเรือ* (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, ๑๘๘๔), บทที่ ๑ “วัฒนธรรมกรรมพิภพวรรณกรรมรัตนโกสินทร์.” งานบุกเบิกที่ศึกษาก่อนหน้านี้คือ มัลลิกา เรื่องระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมและศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๑๙๗๕) Yoshikawa, 1991 ได้อภิปรายถึงนัยของนิธิที่ถกเถียงว่า ผู้นำจีนนั้นถือว่าเป็นนิยายพงศาวดารจีนนั้นเป็นเรื่องหยาบ (vulgar) หน้า ๖๙ นับเป็นการอภิปรายในภาษาอังกฤษอย่างกว้างขวางชิ้นหนึ่ง

^{๒๗} Skinner, 1957, 26.

^{๒๘} มาลินี, ๑๘๘๓, ๑๒-๑๓ อย่างไรก็ตามหากเปื้อนในฐานะที่เป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความเป็นจีนยังเป็นปัญหาอยู่ “ความเป็นจีน” ที่เป็นปัจจัยชนชาติอย่างหนึ่งเกิดขึ้นหลังจากนโยบายเหยียดเชื้อชาติและสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของรัชกาลที่ ๖ (๑๘๑๐-๑๘๖๕) ดูการวิจักษณ์ (deconstruction) กระบวนทัศน์เรื่องการดูกลืนทางวัฒนธรรมของ Skinner ได้ใน เกษียร เตชะพีระ, “Pigtail : A Prehistory of Chineseness in Siam,” *Sojourn* 7:1 (ก.พ. ๑๙๙๒) ๙๕-๑๒๒

^{๒๙} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, *โคจรกระดูกในตู้* (กรุงเทพฯ : มปท, ๑๙๗๑), ๓๒

สถาปัตยกรรมตามวัดต่างๆ ในกรุงเทพฯ ได้มีการศึกษามานานแล้ว ที่วัดยานนาวาซึ่งเป็นหนึ่งในวัดกรุงเทพฯ ที่มีสถาปัตยกรรมแบบจีน ได้มีการสร้างพระเจดีย์สำเภาจิ้นไว้^{๑๐} และที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร วัดหลวงซึ่งเป็นสถานที่ประทับของเจ้าฟ้ามงกุฎระหว่างทรงผนวชจนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชย์ใน ค.ศ. ๑๘๕๑ มีวิหารเก๋งเป็นแบบเก๋งจีนภายในเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นสงครามทัพเรือที่รู้จักกันดี ตอนขงเบ้งลอบปลงไฟเผาและทำลายทัพเรือของโจโฉ^{๑๑} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นักเขียนและรัฐบุรุษคนดัง ได้ปลูกโครงการดูในตู้ของท่าน สืบสาวต้นตระกูลว่ามาจากชาวจีนอพยพตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๘ ท่านได้โยงความเป็นจีนของพระมหากษัตริย์สี่รัชกาลแรกต้นกรุงรัตนโกสินทร์ไว้ด้วยความภาคภูมิใจและนิยมชมชื่น^{๑๒} ท่านยังได้เน้นถึงวัฒนธรรมจีนที่แผ่กระจายอยู่ทั่วไปในราชสำนักกรุงเทพฯยุคต้นบางทีใน พ.ศ.นี้ความเป็น “จีน - ไทย” น่าจะได้รับการเปิดให้มีความหมายกว้างครอบคลุมถึงวัฒนธรรมคู่ได้มากกว่าที่จะเป็นเพียงแค่ “การเป็นไทย” ตามที่นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา

ยกย่องกันถึงศักยภาพของสังคมไทยในการดูดกลืนความเป็นจีน

ลักษณะของความเป็นพระมหากษัตริย์ยุคต้นรัตนโกสินทร์มีอย่างน้อย ๒ รูปแบบ ด้านหนึ่งคือรูปแบบของพุทธกษัตริย์ (Buddhist King) ผู้ทรงได้รับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแบบพราหมณ์อย่างถูกต้อง และเป็นผู้อุปถัมภ์ราชธรรมแบบฮินดู (Indic Kingship) อีกรูปแบบหนึ่งคือวานิชกษัตริย์ นั่นคือพ่อค้าไทยซึ่งกลายมาเป็นผู้ปกครองรัฐ^{๑๓} ตัวอย่างของวานิช

^{๑๐} Yoshikawa, 1991, 63

^{๑๑} เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังวิเคราะหโดย Ronald D. Renard มหาวิทยาลัยพายัพ, เชียงใหม่. ในบทความเรื่อง, "Samkok : Thai Versions of the Romance of the Three Kingdoms" (January 1991), จะได้รับการตีพิมพ์เร็ว ๆ นี้โดย Walter F. Vella Scholarship Fund.

^{๑๒} ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ๑๙๗๑ *passim*. (ความเห็นนี้ปรากฏอยู่ในหลายๆ หน้า)

^{๑๓} ประเด็นหลังนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอไว้กว่า ๑๐ ปีมาแล้ว (๑๙๘๔ บทที่อยู่ในคำถามนี้เคยตีพิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. ๑๙๘๒) และข้าพเจ้าถือว่าเป็นภูมิปัญญาแบบจารีตเกี่ยวกับลักษณะ ๒ ด้านของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคต้นรัตนโกสินทร์ อ่านเปรียบเทียบตัวอย่างงานที่นำประทับใจของ Skinner ในการเสนอให้ปลายทศวรรษที่ ๑๘ เป็นช่วงที่มองเห็นความเป็นจีนได้อย่างชัดเจน ซึ่งตรงกับช่วงรัชกาลพระเจ้าตากสินกับงานของ Lorraine Gesick ซึ่งพูดเรื่องนี้ไว้อย่างกว้างๆ ใน "Kingship and Political Integration in Traditional Siam, 1796 - 1824," *Ph.D. dissertation*, Cornell University, 1976 บทที่ ๓ ของเธอเป็นเรื่อง, "Taksin and the Thonburi Kingdom." ซึ่งจบลงด้วยการประเมินคุณค่าของอุดมการณ์สถาบันกษัตริย์แบบฮินดู ซึ่งอ้างว่าเป็นคุณสมบัติที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงมี และเธอไม่ค่อยได้กล่าวถึงสายราชวงศ์พระเจ้าตากสิน หรือแม้กระทั่งความหมายสำคัญสำหรับรัชกาลนี้ บทที่ ๔ เป็นเรื่องรัชกาลที่ ๑ ก็ย้ำเน้นถึงลักษณะความเป็นกษัตริย์แบบฮินดูโดยไม่พูดถึงปัจจัยด้านคนจีนในการฟื้นฟูราชวงศ์

กษัตริย์ในอดีตมีมาแล้วตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๑๖ เป็น
อย่างน้อย^{๑๔} ในที่นี้ไม่ต้องการแยกแยะลักษณะ
กษัตริย์เป็นแบบ “จีน” หรือกษัตริย์แบบ “ฮินดู”
ซึ่งนำไปสู่การจำแนกอย่างหยาบๆ จะสังเกตุว่า
ชะตากรรมของผลิตผลทางวัฒนธรรมทั้งสอง ที่มี
กำเนิดจากต้นตอที่เป็นสองหน้า (Janus) ย่อมมี
ความเป็นมาที่แตกต่างกัน สามก๊กมีชีวิตและลม
หายใจมากกว่ารามเกียรติ์วรรณกรรมรัชกาลที่ ๑
ซึ่งดัดแปลงมาจากรามายณะสามก๊กอยู่ในประวัติ-
ศาสตร์รัตนโกสินทร์อย่างสม่าเสมอกว่ารามเกียรติ์
สามก๊กได้สร้างแรงบันดาลใจให้กับนักเขียน ให้
ความบันเทิงและเป็นคติสอนประชาชน และทำ
รายได้ให้กับผู้พิมพ์ กว่าก่อนเรื่องสามก๊กเป็นบท

พูดที่ใช้ภาษาธรรมดา ตรงข้ามกับรามเกียรติ์ที่
บทพูดถูกกำหนดด้วยรูปแบบการประพันธ์และไม่
เป็นธรรมชาติ แต่ทว่าขณะที่ทำเนียบวรรณกรรม
ที่ถือเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมชาติไทยมักระบุ
รามเกียรติ์รวมอยู่ด้วยเสมอ สามก๊กซึ่งได้รับ
ความนิยมกว้างขวางกว่าและขายได้มากกว่า อาจ
ไม่มีชื่ออยู่ในนั้น แม้นจะเคยได้รับการยกย่อง
จากวรรณคดีสโมสรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม สามก๊กเป็นเรื่องที่ไม่มี
ความ เป็น “ไทย” เพียงพอตามมาตรฐานทางวัฒนธรรม
ของผู้บริหารรัฐ ถึงแม้ว่าเกณฑ์ตัดสิน “ความ
เป็นไทย” มีความยืดหยุ่นมากขึ้นในระยะหลัง
ตามเหตุผลของกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่จะ
ได้พูดถึงต่อไป ถึงเวลาแล้วที่ต้องมีการทบทวน
ประเมินฐานะลัทธิฮินดู (Indic) ในประวัติศาสตร์
ไทย ที่มักทำให้นักประวัติศาสตร์กล่าวกันว่า
“ประเพณีการทหารแบบฮินดูมีอิทธิพลอย่างมาก
ในสยาม” โดยไม่มีการกล่าวถึงยุทธศาสตร์ของ
การเมืองทหารแบบจีนในวรรคต่อมา^{๑๖}

มีการสูมตัวอย่างทางสถิติที่เสนอแนะว่า
สามก๊กไม่ใช่เป็นการแปลหากแต่เป็นการสร้าง-
สรรค์ใหม่ในภาษาไทยมากกว่า ด้วยการคำนวณ
บนพื้นฐานตัวอย่างข้อมูลอันจำกัด ดร.มาลินีได้
สรุปว่าร้อยละหกสิบของสามก๊กไม่เหมือนกับ

^{๑๔} Dhiravat Na Pombejra, “Crown Trade and Court Politics in Ayutthaya,” ใน *The Southeast Asian Port and Polity : Rise and Demise* (Singapore University Press, 1990), edited by J. Kathirithamby –Wells and John Villiers, 130.

^{๑๕} สำหรับการอภิปรายเรื่องรูปแบบความเป็นไทยในทางประวัติศาสตร์ ดูบทนำของข้าพเจ้าเรื่อง *National Identity and its Defenders : Thailand, 1939-1989*, ed. by Craig J. Reynolds (Clayton, Victoria : Centre of Southeast Asian Studies, Monash University, 1991), 1-40

^{๑๖} Sukunya Bamroongsook, “Chulachomklao Royal Military Academy : The Modernization of Military Education in Thailand (1887-1948),” *Ph.D. dissertation*, Northern Illinois University 1991, 26. มีผู้เขียนอีกท่านหนึ่งที่เสนอว่า คนจีนมีความสัมพันธ์แบบพี่น้องกับคนไทยมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างเช่นแขก และขอเรียกร้องให้มีการประเมินเรื่ององค์ประกอบชาวจีนในชีวิตคนไทยใหม่ ให้ดูจากธรรมเนียมกวี ก็นอริ, “วรรณกรรมจีนในวรรณกรรมไทย,” *ศิลปวัฒนธรรม* ๗ : ๔ (ก.พ. ๑๙๘๖), ๑๘-๒๖

ต้นฉบับภาษาจีน อีกร้อยละสี่สิบก็เป็นเพียงแค่ การแปลที่ใกล้เคียงเท่านั้น และต้นฉบับภาษา จีนอีกร้อยละห้าซึ่งรวมถึงบทกวี ไม่ได้ปรากฏอยู่ เลยในฉบับภาษาไทย^{๑๗} ผู้แปลในศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งก็คือคณะผู้แปลคนไทย มีบทบาทการตัดสินใจ เกือบทั้งหมด ในกระบวนการแปล ได้จัดการเปลี่ยน ระบบความคิดจากโลกทัศน์แบบจีนให้มาเป็น แบบไทย ตัวอย่างเช่น “สวรรค์” แบบจีนซึ่งเป็น ความคิดแบบเต๋าที่ถูกเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงให้เป็น พุทธเถรวาทมากขึ้น^{๑๘} นักเขียนร่วมสมัยท่าน หนึ่งก็ได้กล่าวถึงค่านิยมพุทธแบบเถรวาทในนิยาย เรื่องนี้ด้วย อย่างเช่นความกตัญญูรู้คุณคน การ อุทิศตนและความจงรักภักดีเพื่อผลตอบแทน ความซื่อสัตย์ เป็นต้น ว่าทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ ของผู้อ่าน แต่ค่านิยมเหล่านี้ก็ไม่ใช่ของจีน ทั้ง หมดเป็นตัวอย่างที่สามก๊กถูกทำให้เป็นไทยใน กระบวนการแปลฉบับย่อ^{๑๙}

สิ่งที่ขาดหายไปถูกข้ามไปและไม่พูดถึง การแปลง San Kuo เป็นสามก๊กทำให้นักแปล สมัยใหม่ถือเป็นการกระทำที่ต้องจัดการเติมให้ สมบูรณ์ หรือในบางกรณีได้มีการค้นพบต้นฉบับ ภาษาจีนใหม่ ทำให้ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อ “ปฏิสังขรณ์” San Kuo ให้กับผู้อ่าน และเป็น โอกาสที่ผู้แปลสามารถใช้เป็นชื่อเรื่องบอกว่าเป็น การแปลฉบับ “แท้” “จริง” หรือ “ถูกต้อง” สามก๊ก ฉบับต้นแบบโดยพระบรมราชโองการของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ และแต่งขึ้น ภายใต้การอำนวยการของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ไว้

วางพระทัยที่สุดคนหนึ่งนั้น ภายในระยะเวลา ๒๐๐ ปี นับตั้งแต่การแต่งเรื่องนี้ ได้กลายเป็นเรื่องที่ได้ รับการแก้ไข ตัดตอนขยายความให้ชัดเจน แยก ส่วนเพื่อใช้เขียนล้อเลียน และลักลอบพิมพ์แล้ว แต่ความพอใจตามผลประโยชน์ที่หลากหลาย ของความต้องการผู้บริโภคหนังสือแต่อย่างไรก็ตาม ยังคงจำเป็นที่ต้องมีการพิสูจน์ว่า สามก๊กเป็นงาน นิพนธ์ที่แปลจากจีน ถึงแม้ว่าจะมีการทำให้เป็น ไทยอย่างมากตามความสามารถของผู้แปลที่ ชำนาญการ แต่ความเป็นจีนก็ยังคงอยู่และต้องยัง อยู่เพื่อรองรับเหตุผลในภูมิปัญญา ที่เป็นเชื่อกัน ซึ่งแฝงอยู่ในตำนานจีนโบราณเล่มนี้

การแพร่กระจาย ก่อนที่เทคโนโลยีการ พิมพ์เข้ามาถึงสยามประเทศปี ๑๘๓๐ การเผยแพร่ สามก๊กฉบับตัวเขียนเป็นไปอย่างจำกัด แต่แม้ กระจันก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจสำหรับนิยายเรื่องนี้ คือในยุคสมัยซึ่งร้อยกรองเป็นที่นิยมใช้ในการ แต่งวรรณกรรม สามก๊กก็เช่นเดียวกับราชาธิราช พงศาวดารมอญและพงศาวดารจีนไซ้อัน กลับได้ รับการแต่งเป็นความเรียงร้อยแก้ว สามก๊กแม้จะ อยู่ในรูปตัวเขียน แต่นิยายประวัติศาสตร์เรื่องนี้ เป็นที่นิยมอ่านกันหรือพูดให้ชัดเจนคืออ่านออก เสียงกันในวังของบรรดาเจ้านายและขุนนางมาก เสียยิ่งกว่าพงศาวดารไทยที่ราชสำนักให้ความสนใจ ประชุมร่วมกันแต่ง ความเรียงร้อยแก้วทั้งสาม เรื่องนี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดจิตสำนึก ทางประวัติศาสตร์ของผู้นำยุคปลาย ศตวรรษที่ ๑๘ และต้นศตวรรษที่ ๑๙ วรรณกรรมเหล่านี้กลายเป็น

^{๑๗} มาลินี, ๑๙๘๓, ๑๒๓. ในบทที่ ๓ และบทความของเธอฉบับปี ๑๙๘๕ ได้อธิบายว่าคณะผู้แปลได้ละ เลยกวีเพื่อทำให้การยอมรับเรื่องสามก๊กเป็นไปได้ง่ายขึ้นพร้อมกับให้มีรูปแบบการแต่งแบบร้อยแก้ว นิธิ, ๑๙๘๕, ๑๕๐ ก็เน้นว่าการแปลนี้ทำเป็นความเรียงเพื่อให้สะดวกต่อการอ่านหรือการอ่านออกเสียง

^{๑๘} มาลินี ๑๙๘๓ บทที่ ๗ ได้มีการตัดแปลงข้อเขียนในบทนี้ตีพิมพ์ใน มาลินี ดิลกวานิชย์, “ความสำคัญ ของความคิดทางพุทธศาสนาในสามก๊ก,” *วารสารธรรมศาสตร์*, ๑๒: ๔ (ธ.ค. ๑๙๘๓), หน้า ๔๖-๖๖

^{๑๙} รื่นฤทัย สัจจพันธ์, *อิทธิพลวรรณกรรมต่างประเทศในวรรณกรรมไทย ฉบับแก้ไขใหม่* (กรุงเทพฯ : คณะ มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๑๙๘๒), ๑๓๒

เป็นชาวครองทางการเมืองเกี่ยวกับชาวจีน ชาว มอญและชาวพม่าไปอย่างทันสมัย เป็นวิธีการ เรียนรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์และพวกที่ไม่ใช่ไทย เพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของ “คนนอก” อันเป็น กลุ่มที่ราชสำนักธนบุรี-กรุงเทพฯ หาทองปกครอง พวกเขาอยู่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนิยายประวัติ- ศาสตร์เหล่านี้จึงมีหน้าที่ที่ใกล้เคียงกับตำราที่ใช้ สำหรับการศึกษไทยก่อนสมัยใหม่

ผู้อ่านสามก๊กส่วนใหญ่เป็นชาวไทย-จีน หรือเปล่า เราไม่อาจทราบได้ ชาวจีนอพยพ อาจมีสำเนาเรื่อง San Kuo ไว้ในความครอบครอง เพื่อให้การศึกษาแก่ลูกหลานและอย่างน้อยเพื่อความบันเทิง^{๔๐} สำหรับชาวจีนโพ้นทะเลทั่วไปทั้ง เอเชียอาคเนย์ สตรีมักเป็นผู้อ่านออกเสียง San Kuo ซึ่งเป็นการทำหน้าที่เผยแพร่วรรณกรรม ชุดนี้ไป^{๔๑} ในสยามสำเนาตัวเขียนที่ใช้เป็นแบบ พิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๒๘ นั้นเป็นสมบัติของพระบรม วงศ์เธอกรมหลวงวรวงศ์สุดา (ค.ศ. ๑๘๒๘- ๑๙๐๗) ผู้ที่รู้จักกันดีว่ามีความรู้ความสามารถใน การสอนหนังสือให้กับราชสำนักฝ่ายในยุคนั้น ใน แง่นี้ย่อมหมายความว่างานชิ้นนี้เป็นตำราหลักใน การศึกษาของชนชั้นนำสยามนั่นเอง^{๔๒} ประเด็น สสุดท้ายคือลักษณะทั่วไปของการแพร่กระจาย วรรณกรรมสามก๊ก จากการที่ภาษาเดิมของ วรรณกรรมนี้เป็นภาษาจีน ซึ่งเป็นเครื่องมือของ

การสร้างความเป็นจีนขึ้นในรัฐเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อยู่ภายใต้อิทธิพลจีน ดังนั้นนิยายฉบับภาษาไทย เรื่องนี้จึงมีลักษณะของการทำให้ความเป็นไทย (Thai-ifying) หรือพูดอีกอย่างหนึ่งคือวรรณกรรม นี้ช่วยให้ชาวจีนอพยพพูดไทย และลูกหลานของ พวกเขาจัดการกับความเป็นจีนของพวกเขาได้ ด้วยการจัดทำที่ให้กับความเป็นจีนโดยสัมพันธ์ กับเมืองไทยบ้านแห่งที่สองของพวกเขาได้

สามก๊กพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๕ ที่ โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ มิซซันหรืออเมริกันผู้นำเข้า วัฒนธรรมเทคโนโลยีตะวันตกคนสำคัญที่สุดคน หนึ่งให้กับชนชั้นนำสยาม^{๔๓} การผลิตซ้ำนิยาย อิงประวัติศาสตร์ในการพิมพ์ และระบบการพิมพ์ ที่ช่วยเสริมสร้างคุณค่าในเนื้อหายุทธศาสตร์การ เมืองการทหารแบบจีนโบราณนี้ ยังเป็นเรื่อง ตลกที่ขัดกันอีกด้วย เนื่องจากว่าการพึ่งพาตาม ธรรมเนียมของราชสำนักสยามต่อจีน ได้สิ้นสุดลง เมื่อมีการส่งทูตบรรณาการครั้งสุดท้ายในปี ๑๘๕๓ ความทรงจำที่ว่าศิลปการบริหารรัฐแบบจีนเป็น สิ่งที่เหมาะสมกับผู้ปกครองสยามถูกบันทึกไว้เป็น ครั้งสุดท้ายในพระราชพงศาวดาร ที่เจ้าพระยา ทิพากรวงศ์ขุนนางในตระกูลขุนนางกล่าวไว้ว่า เคยถวายการแนะนำแต่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยุวกษัตริย์เมื่อครั้งขึ้น ครองราชย์ ค.ศ. ๑๘๖๘ ให้ทรงถือแบบอย่าง

^{๔๐} มาลินี, ๑๙๘๕, ๘๗.

^{๔๑} ในชุมชนจีนโพ้นทะเลแห่งอื่นในเอเชียอาคเนย์เช่น มาคัสซาร์ SanKuo ใช้อ่านออกเสียงให้บรรดาเด็ก ๆ ฟังกัน ดู Salmon, 1987, 572 ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับการวิจารณ์ของ Salmon (1992, 19) ที่ว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ในปัจจุบัน ขาดความรู้เรื่องวิธีการแพร่กระจายของนวนิยายจีนในประเทศที่ได้รับอิทธิพลในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานของเธอ เอาชนะอุปสรรคเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

^{๔๒} มาลินี, ๑๙๘๓, ๔๘-๔๙, เกี่ยวกับสุภาพสตรีผู้สูงศักดิ์ท่านนี้ให้อ่าน *Autobiography : The Life of Prince - Patriarch Vajirana of Siam, 1860 - 1921*, ed. and trans., โดย Craig J. Reynolds (Athens, Ohio : Ohio University Press, 1979), 11-12, 79.

^{๔๓} มาลินี, ๑๙๘๓, ๔๘-๔๙ เกี่ยวกับเรื่องหมอบรัดเลย์ ดู Donald C. Lord, *Mo Bradley and Thailand* (Grand Rapids : William B. Eerdmans Publishing Company, 1969)

กษัตริย์นักปราชญ์จีนโบราณ ๓ พระองค์ คือเว่ย ชุนและหยู แต่จริงหรือที่ความทรงจำถึงความเหมาะสมของประสบการณ์ทางการเมืองแบบจีนที่แม้จะถูกทำให้เป็นแค้นิทานได้หายไปพร้อมกับความสัมพันธ์แบบบรรณาการที่ได้สิ้นสุดลง เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของตลาดที่สร้างขึ้นมาโดยระบบการพิมพ์สมัยใหม่ ยุคนี้มีการแปลพงศาวดารจีนนิยายอิงประวัติศาสตร์และประวัติบุคคลสำคัญออกมาเป็นไทยอย่างมากมายและมีการจัดพิมพ์เป็นหนังสืออีกด้วย^{๔๔}

การทะลักเข้ามาของหนังสือแปลพงศาวดารและนิยายจีนจำนวนมากในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงรัชกาลที่ ๖ (ค.ศ. ๑๘๕๑-๑๙๒๕) นี้มีความหมายสำคัญอย่างไร^{๔๕} กล่าวได้ว่าผู้บริโภคนานแปลเหล่านี้มีความพอใจจะอ่านงานประเภทความเรียง และถ้าดูจากปริมาณหนังสือแล้วแสดงว่าต้องมีตลาดที่ใหญ่พอควรสำหรับให้มีการแปลงานเหล่านั้นได้ ลูกจ้างแปลเหล่านี้เป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองหลวง เคยเป็นคนจีนและควรที่จะพูดภาษาจีนท้องถิ่นที่เป็นภาษาแม่ของเขา แต่ปัจจุบันหันมาใช้ภาษาไทยอยู่อย่างตลอดเวลาไม่มากนักน้อย การที่ชนชั้นนำชาวไทย-จีน “แก่” ตัวมากขึ้น ครอบครัวจีนหลายครอบครัวอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรแห่งนี้เป็นเวลา ๒-๓ ชั่วอายุคน และเมื่อถึงทศวรรษ ๑๘๖๐ บางคนได้ยกระดับฐานะตัวเองขึ้นมาจนเป็นชนชั้นนำในเมืองหลวง

นัยอีกประการที่มีงานแปลจำนวนมากในยุคนี้ คือมีคนรู้สองภาษาที่สามารถแปลงานเหล่านี้ได้ ผู้อุปถัมภ์หรือสปอนเซอร์งานแปลในเวลานั้นมักเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ อย่างเช่นตระกูลบุนนาคผู้ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประชากรจีนอพยพในฐานะนายผู้อุปถัมภ์^{๔๖}

แต่การเผยแพร่สามก๊กนิยายพงศาวดารจีนทั้งในรูปของตัวเขียนที่ต่อมาจากหลังได้มีการจัดพิมพ์ขึ้นนั้น ที่จริงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแพร่กระจายนิยายเรื่องนี้ เป็นไปได้ใหม่ว่าการแปลครั้งรัชกาลที่หนึ่งนั้นเกิดขึ้นโดยไม่ได้ประกาศแก่กลุ่มผู้นำที่รู้หนังสือ อันที่จริงประเพณีบอกเล่าที่โด่มีมาก่อนที่จะมีสามก๊กฉบับตัวเขียนในประเทศจีน ทำให้การเล่าเรื่องสามก๊กแพร่หลายไปในหมู่นักเล่านิทานและผู้ฟังเป็นเวลานานกว่าที่จะได้มีการพิมพ์เรื่องอย่างถาวรขึ้น ตามประวัติการเขียนเรื่อง San Kuo ขึ้นใหม่ในสังคมเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล่าไว้ว่าการบอกเล่าด้วยปากเปล่า การบอกเล่าด้วยคำพูดเป็นพลังสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดสิ่งที่วอลเตอร์ ออง (Walter Ong) และอีกหลายคนเรียกว่าการบอกเล่าชั้นสอง (secondary orality) ซึ่งมีบทบาทในการทำให้ผู้บริโภคนุกสนานกับสำนวนฉบับใหม่ที่มีขึ้น สิ่งนี้ก็เกิดขึ้นในแผ่นดินสยามเช่นกัน แม้ทุกวันนี้ผู้คนที่รู้เรื่องสามก๊กโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนอพยพรุ่นแรกและรุ่นที่สองต่างรักที่จะเล่าหรือพูด

^{๔๔} รายชื่อหนังสือแปลภาษาจีนนี้ได้รับการพิมพ์แล้วหลายครั้ง ดูตัวอย่างในрінฤทัย 1982, 121-3, ชื่อเรื่องส่วนใหญ่นำมาจากพระนิพนธ์บทนำของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตาดำรงราชานุภาพ *ตำนานหนังสือสามก๊ก, ในสามก๊ก ฉบับพิมพ์ปี ๑๙๒๘*

^{๔๕} ถึงแม้ว่าการศึกษาของมาลินี (๑๙๘๓, ๑๙๘๔, ๑๙๘๕) ; สุนันท์ (๑๙๘๖) และคนอื่นจะได้ตอบคำถามต่อข้อเรียกร้องเมื่อกว่า ๑๕ ปีมาแล้วของขวัญดี รักพงศ์ ที่ให้นักวิชาการทำการศึกษาอย่างจริงจังถึงการพัฒนาการวรรณกรรมจีนในภาษาไทยทุกยุคทุกรูปแบบที่เคยถูกมองข้ามไป ดูงานสำรวจโดยสังเขปของเธอได้ในขวัญดี รักพงศ์, “วิวัฒนาการของวรรณกรรมจีนแบบจีนและเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย,” *วารสารวรรณคดี*, ๗ : ๒ (ต.ค.-ธ.ค., ๑๙๗๗), ๑๐๒ -๑๓๔.

^{๔๖} ขวัญดี, ๑๙๗๗, ๑๐๓-๑๐๔

ถึงตัวละครตัวโปรดให้ญาติมิตรได้ฟังกัน^{๔๗} การบอกเล่าชั้นสอง (secondary orality) ได้สร้างกลุ่มผู้รู้จักเรื่องนี้เพิ่มขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นผู้อ่านที่ช่วยทำให้งานสามก๊กที่เขียนขึ้นใหม่หรือฉบับพิมพ์แหวกแนวยังเป็นที่ต้องการอยู่

ทั้งหมดนี้ข้าพเจ้าให้มาสู่คำถามถึงวิธีการเผยแพร่นิทานสามก๊กในหมู่ผู้ไม่รู้หนังสือ ในประเด็นนี้หลักฐานไทยมีอยู่ไม่มากนัก งานวิจัยทำนองนี้ก็ยังมีน้อย ข้าพเจ้าคงสามารถเสนอความเป็นไปได้เพียงบางข้อ นั่นคือสำหรับคนที่อ่านไม่ได้ทั้งภาษาไทยหรือจีน นักเล่านิทาน (Story tellers) ที่รู้หนังสือสามารถเขียนหรือคัดลอกอย่างหนึ่งอย่างใดได้ จะทำหน้าที่อ่านสามก๊กเฉพาะตอนที่ชื่นชอบให้ฟังกัน โดยแลกเปลี่ยนกับเงินเล็กน้อย^{๔๘} จิวซึ่งตามหลักฐานจากตะวันตกกล่าวว่าแสดงกันมาตั้งแต่ครั้งอยุธยา มีบทบาทอย่างมากในการช่วยแพร่กระจายสามก๊ก ในยุคปัจจุบันยังมีบทละครจิวที่แต่งจากเรื่องสามก๊ก แต่จิวก็ต่างจากสามก๊กที่ได้เข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมการอ่านเขียน (literary culture) ของไทย ทำให้มีคุณค่าต่อความสนใจทางวิชาการในการศึกษาถึงการผลิตซ้ำทางวรรณกรรมเรื่องนี้อย่างไม่ขาดสาย

ส่วนจิวกลับถูกมองว่าเป็นวัฒนธรรมชาวบ้านที่แปลกแยก เป็นไทยไม่พอที่จะถือว่าเป็นศิลปะการแสดงบนเวที ดังนั้นความคิดที่ว่าจิวและสามก๊กมีความสัมพันธ์กันจึงต้องได้รับการศึกษาวิจัยต่อไป

อย่างไรก็ตามจิวก็เป็นที่นิยมกันในหมู่ชาวจีนใช้แรงงาน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของชาวจีนอพยพในเมืองไทย ราวปี ๑๘๓๐ สกินเนอร์ได้ให้ตัวเลขชาวจีนอพยพที่เกิดขึ้นในจีนว่ามีจำนวนถึง ๑๐๐,๐๐๐ คน ส่วนใหญ่อาศัยในเมืองหลวงและเป็นกลุ่มผู้ชมจิว^{๔๙} มีชาวจีนใช้แรงงานน้อยเพียงใดในการอุดหนุนช่อง บ่อน และโรงฝิ่น ซึ่งนอกจากทำให้รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บภาษีกิจการเหล่านี้ คนเหล่านี้ยังให้การสนับสนุนจิวหรือการแสดงอื่นๆ ที่เล่นตามงานเทศกาลและงานวัด มีบันทึกว่าได้มีการแสดงจิวในงานพระราชพิธีฉลองการอัญเชิญพระแก้วมรกตมาจากเวียงจันทน์ ในสมัยรัชกาลพระเจ้าตากสินปลายศตวรรษที่ ๑๘ และในบริเวณพระราชวังเดิมพระเจ้าตากสินก็มีรูปหินสลัก ขนาดเล็กเป็นตัวละครจิวอยู่ถึง ๑๑๒ ตัวตั้งเด่นอยู่^{๕๐} ราชสำนักกรมพระราชวังบวรสถานมงคล วังหน้าในยุค ๑๘๔๐

^{๔๗} มีเกร็ดบอกเล่าประวัติจำนวนมากที่พิสูจน์ปรากฏการณ์นี้ พิรุณ ฉัตรวนิชกุล เป็นตัวอย่างหนึ่ง เขาเล่าว่าเขากับบิดา ซึ่งเป็นคนจีนเกิดในจังหวัดแต่จิวเมื่อปลายปี ๑๘๕๐ ได้ไปสนามหลวงใกล้พระบรมมหาราชวัง ที่นั่นมีแผงลอยหมอดูและคนให้เข้าพระพุทธรูปที่ผู้คนอาจเดินไปจับกลุ่มคุยกันถึงเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับคุณธรรมและข้อบกพร่องของตัวละครต่างๆ ในสามก๊ก สัมภาษณ์ส่วนตัว ๕ กุมภาพันธ์ ๑๙๙๑

^{๔๘} ข้อมูลทางชาติพันธุ์ที่น่าสนใจชิ้นนี้มาจากบทนำของยาขอบใน “สามก๊กฉบับวณิก,” ฉบับพิมพ์ครั้งแรก ปี ๑๙๔๓ ดูข้อความอธิบายเชิงอรรถที่ ๕๙ ยาขอบไม่ได้ให้วันที่หรือหลักฐานในเรื่องวิธีการของวณิก

^{๔๙} Skinner, 1957, 70-1. เป็นการสำรวจประมาณการประชากรโดยนักท่องเที่ยวยุโรปในช่วงศตวรรษที่ ๑๘ Skinner เชื่อว่าจำนวนมากที่ดูมากเกินจริงนั้นสามารถอธิบายได้ด้วยข้อเท็จจริงที่ว่าชาวยุโรปใช้เวลาส่วนใหญ่ในเมืองหลวงที่มีชาวจีนมากกว่าแห่งอื่นในประเทศ

^{๕๐} บุญเกิด อระตัน, บก., *คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภารเส้นทางเศรษฐกิจฉบับพิเศษ* (กรุงเทพฯ : เส้นทางเศรษฐกิจ : ๑๙๘๓), ๑๖๙ เกี่ยวกับรูปสลักหินดูหน้า ๒๓๐-๒๓๗. ผู้เขียนบทความนี้คือ ชนัย วรรณะสิทธิ์ซึ่งก็ไม่ได้อ้างหลักฐานไว้ ก็ได้เชื่อมโยงจิวกับสามก๊กโดยกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ ทรงอุปถัมภ์การแสดงจิวระหว่างที่มีการแปลงานนี้จากภาษาจีน

ถึง ๑๘๘๐ ก็ทรงอุปถัมภ์คณะละครจิว กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญวังหน้าองค์สุดท้ายในยุคนี้นี้ ก็ได้นำเอาหุ่นกระบอกจีนรวมถึงบทละครสำหรับการแสดงหุ่นซึ่งมีเนื้อหาจากเรื่องสามก๊กเข้ามาด้วย^{๕๑} จนถึงกลางศตวรรษนี้ก็ยังมีคณะจิวจากกวางตุ้งเดินทางเข้ามายังประเทศไทย ซึ่งชี้ว่าชาวจีนอพยพในไทย ยังคงเสริมความเป็นจีนด้วยการยอมรับจิวรูปแบบการแสดงอย่างโบราณของจีน^{๕๒}

จิวมีบทบาทในการแพร่กระจายอยู่ในวัฒนธรรมการเมืองไทยสมัยใหม่ ระยะเวลาที่แสดงออกในรูปแบบจิวการเมืองซึ่งเป็นการเขียนล้อเลียนนักการเมือง นิยมเล่นกันในหมู่ปัญญาชนศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ราวปลายศตวรรษ ๑๙๖๐ จนถึงกลาง ๑๙๗๐ หลังจากนั้นก็มีเสนอย่างไม่สม่ำเสมอ ผู้นำทั้งทหารและพลเรือนหลายคนถูกเขียนล้อเป็นภาพจากตัวละครสามก๊ก ลงพิมพ์ตามหนังสือพิมพ์และในขบวนการประท้วงเช่นฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ประจำปี ซึ่งเวลานั้นเป็นธรรมเนียมไปแล้วที่ข้อห้ามการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลทหารได้รับการผ่อนคลายลง^{๕๓} การเสียดสีประชดประชันนักการเมืองนั้นมีลักษณะรุนแรงและทำ

ลายล้าง แต่เป็นไปได้ใหม่ที่ทั้งผู้จัด นักแสดงและนักเขียนบทล้อเลียนเหล่านี้ได้รับการปกป้องในช่วงที่มีการเซ็นเซอร์ เพราะสื่อที่ใช้เป็นจีน สื่อรูปลักษณะแบบจีนทำให้การเสียดสีดูไม่สมจริง และลักษณะแปลกแยกของจิวถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างดี หน้าที่ที่แน่ชัดในการเป็น“คนนอก”ของความเป็นจีนในจิวการเมืองจำเป็นต้องได้รับการอธิบายและแยกออกจากการเป็นเพียงเรื่องสนุกๆ ของผู้ชมเท่านั้น

การทำให้สามก๊กเปลี่ยนรูปไปโดยสิ้นเชิงในกลุ่มคนพูดไทยเกิดขึ้นอีกครั้งราวตอนปลายศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อมีการนำสามก๊กมาเป็นบทละครนอก ซึ่งเป็นละครสำหรับชาวบ้านใช้เล่นกันนอกราชสำนัก^{๕๔} เป็นการแสดงที่ดำเนินเรื่องเร็วเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน มีบทโต้เถียง เยาะเย้ยและใช้ภาษาหยาบคาย เจ้าพระยามหินธรรค์ดีธำรงขุนนางชั้นผู้ใหญ่ คนสนิทท่านหนึ่งในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคณะละครนอกของตนเอง และได้ให้เขียนบทละครขึ้นใช้เล่นสำหรับคณะละคร บทเหล่านี้ส่วนใหญ่แต่งขึ้นโดยอิงเรื่องในวรรณคดีไทย^{๕๕} ละครนอกประเภทหนึ่งที่เจ้าพระยามหินธรรค์โปรดปรานมากคือละครพันทาง ที่มีการแสดงถึงลักษณะทางชนชาติต่างๆ

^{๕๑} เสถียร ดวงทิพย์ “หุ่นจีน ๑๐๐ ปี ในพิพิธภัณฑ์กรมศิลปากร” *ศิลปวัฒนธรรม*, ๑๓ : ๔ (ก.พ. ๑๙๙๑); ๔๐-๔๖.

^{๕๒} นักเขียนผู้หนึ่งยกตัวอย่างความเป็นจีนในกรุงเทพฯ คือเรื่องการพูดภาษาจีนในตลาดสดหลายแห่งที่กรุงเทพฯ นั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยจนกระทั่งสมัยจอมพลสฤษดิ์ ยังมีหญิงจีนกลางคนทำหน้าที่แม่สื่อให้กับชาวจีนจัดหาหญิงคู่สมรสชาวจีนให้ ดู กฤษ สมบัติศิริ, *เจ๊กศักดิ์นา* (กรุงเทพฯ : แก้วประกาย, ๑๙๘๖), บทที่ ๔

^{๕๓} สำหรับตัวอย่างให้ดูหนังสือการ์ตูนของนายคซาและชัย ราชวัตร, *จิวการเมือง* (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น; ม.ป.ป.), เล่ม ๑ ซึ่งจัดพิมพ์ตั้งแต่ปี ๑๙๗๕

^{๕๔} สุนันท์, ๑๙๘๖, บทที่ ๔

^{๕๕} นายทิม สุขยางค์ ได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงจากราชสำนักสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการฝ่าฝืนประเพณีอันดีงามในการแต่งหนังสือ เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่ดัดแปลงเรื่องสามก๊กใช้แต่งเป็นบทละครนอก ; ดูงานของข้าพเจ้าเรื่อง “Sedition in Thai History : A Nineteenth-Century Poem and its Critics” พิมพ์ใน *Thai Constructions of Knowledge*, ed. Manas Chitakasem and Andrew Torton (London : School of Oriental and African Studies, University of London, 1991) ; 15-36

หลากหลาย ด้วยการแต่งกายของละครที่แต่งเป็น มอญ ลาว พม่า และจีน

ในด้านศตวรรษที่ ๒๐ หนังสือพิมพ์และ นิตยสารจำนวนมากที่พิมพ์ในเมืองหลวงพากัน แข่งขันอย่างดุเดือดเพื่อจะหาต้นฉบับที่คิดว่าเป็น ที่นิยมและติดตลาดได้ง่าย นิยายอิงพงศาวดาร จีนจำนวนมาก จึงเป็นเครื่องมือที่ง่ายและสะดวก ในการตอบสนองกลุ่มผู้อ่านชาวไทยที่กำลังขยายตัว การศึกษาจำนวนมากที่ผ่านมาได้รวมศูนย์ความ สนใจไปที่บทบาทของวรรณกรรมตะวันตกที่เป็น ต้นกำเนิดนิยายไทย กระทั่งละเลยบทบาทของ นิยายพงศาวดารจีนไป ทั้งที่จริงแล้วผู้จัดพิมพ์ ใน สมัยนั้นมีปัญหามากในการจัดหาต้นฉบับซึ่งมีอยู่ ไม่พอเพียงสำหรับการตอบสนองความต้องการ ของตลาด เวลานั้นนักเขียนไทย (Thai authors) มักแก่งทำเป็นพิมพ์ประวัติศาสตร์ที่แปลจาก ภาษาจีน แต่ในความเป็นจริงแล้วหลายเรื่องของ “พงศาวดารจีน” เหล่านี้แต่งขึ้นในสยามประเทศ แม้แต่การชำระและจัดพิมพ์หนังสือสามก๊กฉบับ รัชกาลที่ ๑ ขึ้นใหม่ใน ค.ศ.๑๙๒๘ นั้น ก็เกิดขึ้น ภายใต้บริบทนี้ที่เกิดมีความต้องการอ่านนิยาย อิงประวัติศาสตร์จีนใหม่อีก หลังจากนั้น นิยาย สามก๊กก็ได้รับการแตกเรื่องให้เป็นตอน และถูก แก่ไขอย่างถาวรมาเป็นฉบับเชิงเสียดสี (mock-oral) โดยนักเขียนที่กบฏต่อนิยายอิงประวัติศาสตร์ จีนที่นิยมแพร่หลายแต่ไร้สาระ ซึ่งส่วนใหญ่เขียน ขึ้นตามความต้องการของตลาด

การแตกเรื่องให้เป็นตอน (Fragmentation) อันที่จริงมีการตัดเรื่องสามก๊ก (The Romance of the Three Kingdoms) ออกเป็นตอน ไม่ว่าจะ เป็นในประเทศจีนในไทย หรือแม้แต่ใน

เอเชียอาคเนย์แห่งอื่นที่มีชาวจีนอพยพเข้าไปอาศัย ถ้าเรามองวิถีการแพร่กระจายเรื่องสามก๊กด้วย การบอกเล่าและจากการแสดงจิว การแตกสามก๊ก เป็นตอนก็เป็นเรื่องปกติที่ใช้นั้นทั้งกลุ่มคนที่รู้และ ไม่รู้หนังสือ ไม่มีนักพูดหรือนักเล่านิทานคนใดรู้ เนื้อหาตลอดทั้งเรื่อง และนิทานเรื่องนี้ก็ไม่จำเป็นต้องเล่ากันอย่างต่อเนื่องตามท้องเรื่องฉบับพิมพ์ การดำเนินเรื่องอย่างต่อเนื่องกันนั้นเพิ่งมาทำขึ้น ระยะเวลาหลังในประวัติการเขียนนิยายเรื่องนี้ใน ประเทศจีน เอกภาพของเรื่องไม่ว่าจะเป็นฉบับตัว เขียนหรือฉบับพิมพ์อย่างหนังสือสามก๊กฉบับ ภาษาไทยนั้นเป็นเอกภาพของเรื่องที่ถูกสร้างขึ้น กลายเป็นเอกภาพที่เป็นระเบียบแบบแผนไป ใน เวลาที่ผู้คนเล่าเรื่องนี้กันในรอบครัวและหมู่ เพื่อนฝูง ผู้เล่าจะเลือกเล่าเฉพาะส่วนและจุดที่มีความหมายที่สุดสำหรับเขา สามก๊กจึงวางอยู่ บนพรมแดนระหว่างวัฒนธรรมลายลักษณ์และการบอกเล่ามาจนทุกวันนี้ ความสามารถในการ ผลิตซ้ำของมันจึงอยู่ในขอบเขตที่ผู้คนสามารถดึง ตัวละครสามก๊กขึ้นมาใช้ได้ ไม่ว่าจะในรูปแบบพูด หรือการเขียน

ในสยามระหว่างทศวรรษปี ค.ศ. ๑๙๔๐ และ ๑๙๕๐ เป็นอีกช่วงเวลาในประวัติพัฒนา การของสามก๊ก หลังจากเวลาผ่านไปหลายสิบปี โดยที่นิยายไทยโดยรวมเองได้ผ่านการเปลี่ยนแปลง ไปมาก มีนักเขียนสามก๊กสำนวนเลียบขาดคือ “ฉบับวณิพก” ซึ่งลงพิมพ์เป็นตอนต่อเนื่องครั้งแรกในหนังสือพิมพ์รายวัน นักเขียนผู้นั้นคือ “ยา ขอบ” นามจริงว่า โชติ แพร่พันธุ์ (๑๙๐๘-๑๙๕๖)^{๕๖} ยาขอบอยู่ในกลุ่มนักเขียนมีชื่อเสียงใน แวดวงของกุหลาบ สายประดิษฐ์ บรรณาธิการ

^{๕๖} โชติ ได้นำมาปากกาจากกุหลาบ สายประดิษฐ์ โดยใช้ชื่อตามนักเขียนเรื่องสั้นชาวอังกฤษ W.W Jacob ซึ่งเขียนเรื่อง *Strand* ให้ดู กุหลาบ สายประดิษฐ์และคนอื่น, *ยาขอบอนุสรณ์* (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๑๙๖๑) ; ๗๑

นักเขียนบทความ และนักประพันธ์นวนิยายผู้สร้างผลสะท้อนของเขาในประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยยุค ๒๐ ปีก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ด้วยการแนะนำของกุหลาบ ยาขอบหันมาใช้ความสามารถของเขาเขียนเรื่องขนาดยาวด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการลบล้างความนิยมต่อนิยายพงศาวดารจีนเวลานั้น ซึ่งบรรดานักเขียนหนุ่มต่างเห็นว่าเป็นเพียงวรรณกรรมไม่มีสาระ

นักเขียนรุ่นใหม่ในทศวรรษ ๑๙๓๐ ต่างภูมิใจความสำเร็จของการปฏิบัติของพวกเขา ที่สามารถดึงดูดความสนใจผู้อ่านออกจากริยายพงศาวดารจีนด้วยคุณภาพเหล่านั้น^{๕๗} ยาขอบทำการปฏิบัติด้วยการเขียนนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่อง *ผู้ชนะสิบทิศ* ตีพิมพ์ต่อเนื่องกันในหนังสือพิมพ์ อ่างกันว่านิยายเรื่องนี้มีเค้าเรื่องอิงพงศาวดารพม่าที่มีความยาวแค่ ๘ บรรทัด ได้กลายเป็นนิยายหลายเล่มจบที่กุหลาบ สายประดิษฐ์ อธิบายว่า “เป็นนิยายที่มีพลังยิ่งใหญ่” มีจำนวนถึง ๑,๖๐๐,๐๐๐ คำ ซึ่งถ้าหากวางเรียงกันก็เป็นความยาวถึง ๑๔ กิโลเมตร เนื้อหาเป็นเรื่องของกษัตริย์พม่าองค์หนึ่งและหญิงคนรักหลายคน ได้กลายเป็นแบบอย่างนิยายเนื้อหาประเภทบร๊วกั๊ก^{๕๘} นิยายโรแมนติกทำนองนี้มีบทบาทในการชูประเด็นเรื่องความเสมอภาคและการเลือก เวลานั้นเป็นช่วงที่มีการอภิปรายตอบโต้ความหมายเรื่องชาตินิยมไทยกันในหน้าหนังสือพิมพ์ มีการปฏิรูป

ประมวลกฎหมายแพ่งและประเทศกำลังได้รับความกระทบกระเทือนจากการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เบนดิก แอนเดอร์สันพบว่ามินิกิยายทำนองนี้เกิดขึ้นในบรรดาประเทศอาณานิคมเอเชียอาคเนย์ (มลายู เวียดนาม อินโดนีเซีย) นิยายแบบนี้หนุนให้เกิดการคิดในกรอบ “เวลาที่เกิดพร้อมกัน” (simultaneous time) การเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกดังกล่าวทำให้ชุมชนจินตกรรมแห่งชาติ (imagined national community) ความเป็นไปได้มากขึ้น^{๕๙}

ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๔๓-๑๙๕๕ ยาขอบได้เขียนเรื่องสามก๊กขึ้นใหม่ โดยจัดเนื้อเรื่องใหม่เป็นชีวประวัติของ ๑๘ ตัวละครเอก^{๖๐} ชื่อเรื่อง “ฉบับวิพากษ์” นี้มาจากนักเล่านิทานข้างถนนที่ได้พูดไว้ก่อนหน้าว่า เป็นผู้ที่อ่านสามก๊กให้กับผู้ใช้แรงงานที่ไม่รู้หนังสือฟังในยามค่ำคืนบนท่าของยาขอบได้เล่าว่า ผู้ฟังมักเลือกให้เล่าตอนที่เป็นตัวละครโปรดของพวกเขา ด้วยเหตุนี้การสร้างเนื้อหาขึ้นใหม่ของยาขอบจึงมีจุดประสงค์ถ่ายทอดงานนี้ในฉบับพิมพ์ด้วยรูปแบบที่ประชาชนชื่นชอบคือการเล่าให้ฟังวิธีเล่าเรื่องตัวละครทั้ง ๑๘ ตัว ยาขอบสวมบทบาทในฐานะนักเล่านิทานและดึงดูดผู้อ่านด้วยบทสนทนา อันเป็นการดึงความสนใจไปที่การเล่าเรื่องด้วยคำพูดและใช้ความสามารถดึงให้เรื่องสามก๊กกลับไปสู่การบอกเล่าอีกครั้งหนึ่ง^{๖๑}

^{๕๗} ดูคำอธิบายของกุหลาบ สายประดิษฐ์ ในเรื่องกบฏทางวรรณกรรมนี้ได้ใน *ยาขอบอนุสรณ์*, หน้า ๗๔-๕

^{๕๘} สำหรับความเห็นของยาขอบเองที่มองถึงความแตกต่างระหว่างนิยายประวัติศาสตร์กับประวัติศาสตร์นั้นให้ดู *ผู้ชนะสิบทิศ* (กรุงเทพฯ : ผดุงศึกษา, ๑๙๖๖)

^{๕๙} Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed. (London: Verso, 1992)

^{๖๐} ฉบับของยาขอบอิงเนื้อหาส่วนใหญ่จาก *San-Kuo-Yen-i* ฉบับภาษาอังกฤษของ C.H. Brewitt-Taylor มีการจัดพิมพ์เป็นชุดปกอ่อนที่คัดเลือกจาก ๑๘ ชิวประวัติ ถึงจำนวน ๑๐ ครั้ง นับตั้งแต่ปี ๑๙๔๗ โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า ฉบับพิมพ์ครั้งหลังสุดเขียนขึ้นเมื่อเดือนมกราคม ๑๙๕๒

^{๖๑} มาลินี, ๑๙๘๓, บทที่ ๘ ได้พูดถึงอย่างยาวเหยียดในเรื่องเทคนิคการบรรยาย

The background features a large, light gray watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and "THAMMASAT UNIVERSITY" in English at the bottom. In the center of the logo is a traditional Thai emblem, the Chakrasimukha, which depicts a face with multiple eyes and a crown.

หน้าว่าง

สำนักหอสมุด

The background features a large, light gray watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and "THAMMASAT UNIVERSITY" in English at the bottom. In the center of the logo is a traditional Thai emblem, the Chakrasimukh, which is a crown-like structure with a central face and multiple tiers.

หน้าว่าง

สำนักหอสมุด

ทุกประเภทเป็นเรื่องการใช้เล่ห์กล” หรือเป็นเพียงการตอกย้ำให้นักเรียนนายร้อยเหล่านี้ ซึ่งวันหนึ่งพวกเขาจะต้องขึ้นมารับตำแหน่งผู้บริหารอำนาจรัฐให้มีนิสัยคุ้นกับเล่ห์เหลี่ยม ยุทธศาสตร์ และการเสี่ยงในสงครามที่พวกเขาอาจเรียนรู้ได้จากตัวละครสามก๊ก ข้าพเจ้าอยากเสนอว่าการแตกเรื่องสามก๊กเป็นตอนในช่วงทศวรรษปี ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐ ให้มีเนื้อหาสำคัญเฉพาะเรื่องการทำทานนั้น มีความสัมพันธ์กับเหตุผลที่ว่ามิบเรียนจำนวนมากในเรื่องการใช้อำนาจที่สามารถเรียนรู้ได้จากวรรณกรรมสามก๊ก^{๖๔}

การทำให้เป็นสินค้า (Commodification)

หลังจากการดำเนินความสัมพันธ์กับจีนในระดับปกติกกลางปีทศวรรษ ๑๙๗๐ ไทยก็ได้มีการจัดวางลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ขึ้นราวต้นปี ๑๙๘๐ ขณะนั้นปัญหาการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับการคลี่คลาย และภาพที่เคยวาดให้ประเทศจีนเป็นเหมือนภูตผีปีศาจด้วยนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลทหาร ที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ปี ๑๙๓๐ ก็พลอยยุติลง ชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากนับพันสามารถเดินทางไปเยือนบ้านเกิดบรรพบุรุษและแสวงหาความเป็นเงินของพวกเขาได้ ลังซ์ พัดโนทัยก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง เขาทำความคุ้นเคยกับความเป็นเงินอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่างเขียนงานสามก๊กในคุก เขาเดินทางไปประเทศจีนในปี ๑๙๗๘ และเขียนบันทึกประสบ-

การณ์ของเขาไว้ บันทึกทำนองนี้เป็นหนึ่งในงานอีกหลายร้อยชิ้นของนักแสวงโชคที่เกิดขึ้นในเมืองไทย และได้จาริกกลับไปหารากเหง้าของเขา^{๖๕} ผลที่ตามมาจากการจัดวางลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ใหม่ ทำให้การพาณิชย์และการค้าสัมพันธ์กับเครือข่ายของจีนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน^{๖๖} โอกาสทางธุรกิจในประเทศจีนได้เปิดกว้างขึ้น เจริญโภคภัณฑ์ธุรกิจยักษ์ใหญ่ด้านธุรกิจการเกษตรและโทรคมนาคม ซึ่งบริหารงานโดยทายาทของชาวจีนแต่จีวผู้หนึ่ง ปัจจุบันพวกเขามีการลงทุนในประเทศจีนมากกว่าเมืองไทย และการเติบโตทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศมังกรน้อยเอเชียอาคเนย์ มีฮ่องกง สิงคโปร์ ไต้หวัน และเกาหลีใต้เองก็ได้ช่วยกันพัฒนาทุนนิยมไทยอย่างแข็งขัน ในฐานะที่ผู้ให้กู้เงินทุน ผู้ผลิตและเป็นตลาดสำหรับส่งออกผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในประเทศไทย ความสำเร็จทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออก ได้ประทับความชอบธรรมให้กับการครอบงำทางเศรษฐกิจไทยของผู้ประกอบการชาวไทยจีนในช่วงทศวรรษ ๑๙๘๐ และต้น ๑๙๙๐ และด้วยความชอบธรรมนี้ ได้ทำให้วัฒนธรรมจีนกลายเป็นสัญลักษณ์อันทรงเกียรติทางวัฒนธรรม การทำให้เอกลักษณ์ของจีนเป็นสินค้า แสดงถึงชัยชนะของชนชั้นกลางไทย-จีน ในฐานะที่เป็นชนชั้นกระฎุมพีแห่งชาติ

กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นสัมพันธ์กับรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของเอกลักษณ์ชาติไทย ในต้นปีทศวรรษ ๑๙๘๐ ได้มีการทำให้เอกลักษณ์

^{๖๔} สมภพ, ๑๙๙๑, ๑๖

^{๖๕} ลังซ์ พัดโนทัย, รวบรวม, *เที่ยวเมืองแต่จีว ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าตากสินกับพระเจ้ากรุงจีน* (กรุงเทพฯ : มปท. , มปป.)

^{๖๖} เกี่ยวกับการครอบงำของนายทุนและการรวมกลุ่มทันสมัยในประเทศไทยปัจจุบันให้ดู Suehiro Akira, *Capital Accumulation in Thailand, 1855 - 1985* (Tokyo, The Centre for the East Asian Cultural Studies, 1989) บทที่ ๕.๓ และ ๗.๓ ดู Krirkkiat Phipatseritham และ Kunio Yoshihara *Business Groups in Thailand* (Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 1983), บทที่ ๒ จากทัศนะที่ว่าเชื้อสายจีนเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนสำคัญในเศรษฐกิจการเมืองของประเทศปัจจุบัน ทำให้แนวคิดว่าผู้ประกอบการ “ลูกที่” (indigeneous) ซึ่งปรากฏในงานเล่มหลังนี้ น่ากังขา

ของชาติไทยมีลักษณะที่เป็นแบบแผนและเป็น
ราชการ กระบวนการนี้เกิดขึ้นเพื่อตอบสนอง
การส่งเสริมและการตลาดของประเทศให้ดึงดูด
นักท่องเที่ยวต่างชาติ^{๗๒} ได้มีการทำให้ประวัติ-
ศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติกลายเป็นสินค้าที่
ขายได้ ตัวแทนและสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์
และวัฒนธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของพระพุทธรูป
หรือวันสำคัญของชาติ สถานที่ท่องเที่ยวชั้นยอด
เช่นที่ชะอำ หรือภูเก็ตปัจจุบันนี้สามารถซื้อได้
หรือจับต้องได้ วัฒนธรรมไทยได้กลายเป็นรสนิยม
เป็นรสนิยมที่ถูกทำให้เป็นสินค้าที่ต้องขายได้และ
แข่งขันได้กับวัฒนธรรมชาติของประเทศอื่นใน
ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์นี้ วัฒนธรรมจีนก็เป็นผล
ผลิตของสินค้าบริโภคที่ขายได้ในเมืองไทยปัจจุบัน
ต้องกลายเป็นวัฒนธรรมรอง อยู่ในกรอบของ
วัฒนธรรมแห่งชาติที่ทางการรับรอง วัฒนธรรมรอง
ที่ไม่ว่าจะเป็นของชาวเขา จีน มอญ หรือลาว
ต่างก็มีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากวัฒนธรรม
“มาตรฐาน” ของชาติ แต่วัฒนธรรมเหล่านั้นก็ไม่
เป็นอันตรายอีกต่อไปแล้ว และไม่จำเป็นต้องถูก
ควบคุมหรือทำลายอีกต่อไปด้วย ในทางตรงข้าม
วัฒนธรรมดังกล่าวกลับทำให้การผจญภัยของ
นักท่องเที่ยวได้พบกับความหลากหลายและความ
น่าดึงดูดใจมากขึ้น

มีตัวอย่างจำนวนมากที่แสดงถึงการทำให้
วัฒนธรรมจีนเป็นสินค้า ซึ่งกระบวนการนี้เกิด

จากการทำให้วัฒนธรรมแห่งชาติไทยกลายเป็น
สินค้า การผลิตทางวัฒนธรรมจีนหลายอย่าง
เช่นวรรณคดี สิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม มรดก
ทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ
ไม่เพียงแต่พวกกลุ่มเชื้อสายจีนเท่านั้น หากยัง
รวมถึงผู้บริโภควัฒนธรรมไทยกลุ่มอื่นๆ ด้วย
หนังสือเกี่ยวกับการแต่งกายและศิลปะจีนเป็น
ประจักษ์พยานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของ
วัฒนธรรมจีนในเมืองไทยและกลายเป็นสิ่งที่มีควา
มหมายคุณค่าหายากในประเทศไทย^{๗๓} นิตยสาร
ศิลปวัฒนธรรม ที่รูปเล่มหนาขึ้นใช้กระดาษ
อาบมันผลิตด้วยคุณภาพสูง ได้ตีพิมพ์บทความ
หลายเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนตั้งแต่ช่วง
กลางทศวรรษ ๑๙๘๐ เป็นต้นมา และนิตยสารนี้
อาจเป็นสัญลักษณ์ของการอนุรักษ์หลังสมัยใหม่
และการทำให้วัฒนธรรมไม่ว่าจะด้านใดใน
ประเทศไทยเป็นสินค้าที่ขายได้^{๗๔} หลังการฉลอง
กรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๒
วารสาร*เส้นทางเศรษฐกิจ* ได้จัดพิมพ์หนังสือเล่ม
ใหญ่ ๒ เล่มเกี่ยวกับวัฒนธรรมจีนในกรุงเทพฯ
เป็นหลักฐานถึงความสำเร็จบนเส้นทางชีวิตของ
ชาวไทยที่เกิดในจีนและทายาทของพวกเขา^{๗๕}
บรรดาชาวไทยลูกจีนที่มีพ่อแม่เกิดในเมืองจีน ได้
หันกลับมาเรียนรู้ความเป็นจีนในอดีตและต่างก็มี
ความภูมิใจในกระบวนการดังกล่าว

ถึงแม้ว่าปัจจุบันดูผิวเผินอาจมองได้ว่าไม่

^{๗๒} Reynolds, 1991, 17

^{๗๓} ดูตัวอย่างจากหนังสือเรื่องเกี่ยวกับเฟิงสุยซึ่งเป็นศาสตร์ในประเพณีด้านการพยากรณ์ จากละเอียด ศิลาน้อย
รวบรวม, *เฟิง-สุย* (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๑๙๙๑)

^{๗๔} ตัวอย่างเรื่องนี้ ดู*ศิลปวัฒนธรรม*, ๗ : ๑ (พ.ย. ๑๙๘๕) ดูเรื่องเกี่ยวกับศาลเจ้าจีน โบสถ์ และบ้านเรือนในกรุง
กรุงเทพฯ : ฉบับที่ ๗ : ๔ (ก.พ. ๑๙๘๖) ดูเรื่องเกี่ยวกับตรุษจีนในสาธารณรัฐประชาชนจีน และฉบับที่ ๑๓ : ๔ (ก.พ. ๑๙๙๒)
ดูเรื่องเกี่ยวกับอาหารจีนในประเทศไทย นิตยสารนี้ยังคงให้ความสำคัญกับงานเขียนชุดของเงินเล่าหลินเรื่อง แซ่ของคนจีน
ในฉบับเมื่อเร็วๆ นี้ (๑๙๙๑-๑๙๙๒)

^{๗๕} บุญเทอด, ๑๙๘๓, และหนังสือที่พิมพ์ออกมาก่อน *วิทยา วิทยานวนคุณ บรรณาธิการ* (กรุงเทพฯ : *เส้นทาง
เศรษฐกิจ*, ๑๙๘๗)

The background features a large, light gray watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and "THAMMASAT UNIVERSITY" in English at the bottom. In the center of the logo is a traditional Thai emblem, the Chakrasimukh, which depicts a crown-like structure with a central face and multiple tiers of umbrellas.

หน้าว่าง

สำนักหอสมุด

The background features a large, faint watermark of the Thammasat University logo. The logo is circular and contains the university's name in Thai script at the top and "THAMMASAT UNIVERSITY" in English at the bottom. In the center of the logo is a traditional Thai emblem, the Chakrasimukha, which depicts a face with multiple eyes and a crown.

หน้าว่าง

สำนักหอสมุด

เจ้าสัว เป็นคำที่ย้อนกลับไปคิดถึงคำในสมัย ศตวรรษที่ ๑๘ ที่ใช้เรียกคหบดีขุนนางพ่อค้าจีน ที่มีบทบาทในการค้าสำเภาจีน แม้ว่าในบางครั้งมีการแปลคำว่า “อภิมหาเศรษฐี” ก็ตาม แต่คำแปลภาษาอังกฤษที่ดีที่สุดสำหรับ “เจ้าสัว” ที่แฝงความหมายถึงอำนาจ-อิทธิพล และความมั่นคง ก็คือ “ไทคูน” (tycoon) อันเป็นคำที่ยืมมาจาก ภาษาจีนนั่นเอง

ข้อความโฆษณาภักตาคารเจ้าสัวที่ว่านี้ ได้เขียนไว้ด้วยตัวหนังสือสวยงามบนแผ่นกระดาษ อาบมันระดับสี่ทองคำแดง ตัวพิมพ์ภาษาไทยได้รับการประดิษฐ์เป็นอักษรตัวเขียนแบบจีน อันเป็นวิธีการ رایๆ ในการแสดงถึงความเป็นจีนใน โลกการพิมพ์ของไทย โฆษณานี้พิมพ์ไว้ในหนังสือ ชีวิตประวัติที่สตุต์ทิลเอก ซวลิต ยงใจยุทธ (ค.ศ. ๑๙๘๙) ในขณะที่กำลังหาทางก้าวขึ้นสู่การดำรง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำไมโฆษณาชิ้นนี้ถึง ปรากฏอยู่ในที่นี้ คาดเดาว่าคงผ่านการเห็นชอบ ของตัวท่านด้วย เป็นไปได้ไหมว่านี่เป็นการดองย้ำ ถึงความสำเร็จของธุรกิจประเภทเจ้าสัว (tycoon) ที่ความหลักแหลมทางธุรกิจของเขา ได้ช่วยกัน ผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจให้บรรลุเป้าหมาย อย่างเป็นทางการในครั้งหลังของทศวรรษปี ๑๙๘๐ ว่าไปแล้วพลเอก ซวลิตเองได้เคยตั้งข้อ สังกัดอันแหลมคมเกี่ยวกับ “การพัฒนาธุรกิจ” ซึ่งเขาหมายความว่า เป็นการพัฒนาให้ประโยชน์ แก่ธุรกิจขนาดใหญ่ด้วยการเอามาจากภาคชนบท ยากจน^{๕๐} ในช่วงต้นทศวรรษปี ๑๙๘๐ อันเป็น ระยะเวลาที่ยังมีบทบาทอยู่กับกลุ่มทหารประชาธิปไตย-

โดยนั้น เป็นที่รู้จักกันว่าเขาไม่ไว้ใจกลุ่มธุรกิจ ขนาดใหญ่ แต่โฆษณาของนักการเมืองที่ปรากฏ ในหนังสือสตุต์ทิลชีวิตประวัติของเขาเล่มนี้ซึ่งเป็นส่วน หนึ่งของการรณรงค์เพื่อสร้างความมั่นใจที่เพิ่มขึ้น ตอนปลายปีทศวรรษ ๑๙๘๐ นั้นเป็นการบอก กล่าวว่อดิตผู้บัญชาการทหารสูงสุด ไม่ได้ยึด ติดอยู่กับนโยบายเอารัฐเป็นศูนย์กลางตลอดกาล แต่จะมุ่งสู่โครงการพัฒนาต่างๆ รักษาความเจริญ เดิบโตทางเศรษฐกิจและไม่ขัดขวาง นักธุรกิจที่ ปัจจุบันเป็นผู้สร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจของ ประเทศไทย ถ้าเขาได้เป็นนายกรัฐมนตรี เขาจะ ไม่มีเจตนาร้ายต่อชาวไทยจีนผู้ขยันหาเงินเป็นอัน ชาติ^{๕๑} ในครั้งนั้นเขาไม่ประสบความสำเร็จใน การรณรงค์เพื่อตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และความ ทะเยอทะยานของเขาต้องซงกักันลงด้วยกรณีรัฐ ประหารของกลุ่มนายทหารเมื่อวันที่๒๓กุมภาพันธ์ ๑๙๙๒

การทำให้เป็น “มายาคติ” ทางการเมือง (My thification) บนหน้าปกหนังสือประเภท “ฮาวทู” (how to) เล่มหนึ่ง ได้ฉกฉวยประโยชน์จากคาน นิยมที่มีต่อหนังสือสามก๊กอย่างไม่อาย ทั้งนี้เพื่อ ทำให้ข้อแนะนำสำหรับการสร้างความสำเร็จสู่ธุรกิจ นั้นเป็นสิ่งที่ขายได้ด้วยวิธีการอ้างสุภาสิตที่ว่า “ยัง ไม่ได้อ่านสามก๊ก อย่าพึ่งคิดการใหญ่”^{๕๒} สุภาสิต นี้ได้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิดว่านำมาจากสุภาสิตโบราณ ที่จริงแล้วเรื่องนี้ผู้แปลเองซึ่งรับผิดชอบการเขียน สโลแกน “อย่าพึ่งคิดการใหญ่” ไว้ที่ปก ได้บอก กับข้าพเจ้าอย่างภูมิใจว่า เขาคิดวลีนี้ขึ้นเองเนื่อง

^{๕๐} สัมภาษณ์, กรุงเทพฯ , ๑๕ มิ.ย. ๑๙๙๒

^{๕๑} *Far Eastern Economic Review*, ๒๓ พ.ย. ๑๙๘๙, หน้า ๒๖

^{๕๒} สำหรับภูมิหลังที่ฝ่ายทหารอำนาจรัฐนิยมไม่ไว้ใจกับธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มที่พลเอกซวลิตหลีกเลี่ยงออก ให้อู “Happy Together,” *Far Eastern Economic Review*, 18 February 1988

^{๕๓} “ยังไม่ได้อ่านสามก๊กอย่าพึ่งคิดการใหญ่”; ทองแถม, 1989

จากรายได้ของยอดชายเรื่อง *กลยุทธ์สามก๊กคัมภีร์บริหารสภาวะสงคราม* นั้นสูงมาก ดังสุภาษิตหลอกๆ ว่า “อย่าพึ่งคิดการใหญ่” นี่จึงแสดงถึงธาตุแท้ด้านบวกของหนังสือสามก๊กที่ว่าอ่านแล้วทำให้มีกำไร สุภาษิตที่แต่งขึ้นนี้จึงเป็นการเสียดสีตอบโต้สุภาษิตที่มักอ้างกันอย่างกว้างขวางว่า “ใครอ่านสามก๊กถึงสามจบคบไม่ได้”^{๔๔} ที่จริงแล้วประโยคนี้มีคุณค่ามากกว่าการเป็นแค่สุภาษิตมาก เพราะเป็นประโยคที่รู้จักกันดีมานานในหมู่คนที่พูดไทย เป็นการแสดงให้เห็นถึงธาตุแท้ด้านลบที่ว่าความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์ทางยุทธศาสตร์ในสามก๊ก เช่น กลลวง ความคดโกงและการตีสองหน้า เป็นสิ่งอันตรายมากหากตกอยู่ในมือของคนร้าย แม้แต่คนดีมีคุณธรรม ความฉลาดแกมโกงและปิดบังอำพรางจำนวนหนึ่ง ก็เป็นวิธีการอันจำเป็นเพื่อนำไปสู่จุดหมายเหมือนกัน

ธาตุแท้ของสุภาษิตทั้งสองอาจตรงข้ามกันเป็นสองขั้ว แต่สาระนั้นต่างเติมความสมบูรณ์ให้แก่กันและกัน และในการ “บอกเล่าชั้นสอง” (Secondary orality) เรื่องสามก๊กนี้ก็ให้แง่คิดบางอย่างด้วย เป็นต้นว่าวิธีที่สามก๊กทำให้พฤติกรรมทางการเมืองกลายเป็นมายาคติ (myth) การที่ตัวละครเอกในสามก๊กนั้นใหญ่กว่าชีวิตจริง ตัวละครเหล่านี้จึงถูกนำมาใช้เป็นแบบที่ขยายพฤติกรรมของบุคคลสำคัญในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำเหล่าทัพ นิยายสามก๊กอันเป็นตำนานจีนเก่าแก่เกิดขึ้นในอดีตกาลกลายเป็นเรื่องอธิบายถึงสิ่งซึ่งผู้มีอำนาจจะต้องทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือรักษาให้อยู่ในมือ แต่สังคมไทยปัจจุบันคือยังมีระบบการเมืองแบบเลือกตั้ง องค์กรทางการเมืองซึ่งเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวให้การสนับสนุนในเรื่องการคอร์รัปชันในสังคม การซื้อเสียงเลือกตั้งและอื่นๆ มากกว่าจึงทำให้พฤติกรรมทางการเมือง

ถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องการดำเนินการด้วยกลอุบายอันชาญฉลาด และการซุกซิมที่เจ็บแสบมากกว่าจะเป็นเรื่องความเชี่ยวชาญในการบริหารระบบรัฐสภา ดังนั้นประชาธิปไตยจึงเป็นเพียงนามธรรมเบาบาง เมื่อมันเข้าไปอยู่ในวิธีที่บรรดาข้าราชการหรือผู้นำกองทัพที่มีอำนาจประพฤติปฏิบัติกัน

ยกตัวอย่างในเดือนมิถุนายน ๑๙๙๒ เมื่อ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานรัฐสภาทำให้พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ ผู้ที่กลุ่มนายทหารรุ่นห้าเลือกไว้เชื่อว่าเขาจะได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของคณะรัฐบาลรักษาการ แต่แล้วกลับกลายเป็นนายอานันท์ ปันยารชุน ได้รับเลือกแทน ปล่อยให้พลอากาศเอก สมบุญ แต่งกายเต็มยศรออยู่ที่บ้าน ท่ามกลางความภูมิใจและความคาดหวังของเพื่อนฝูงและครอบครัว แต่แล้วงานฉลองก็ต้องยกเลิกไป กลอุบายนี้มาจากเรื่องสามก๊ก กลลวงและการดำเนินการอย่างปิดลับของ ดร.อาทิตย์ ได้รับการชมเชยอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะตัวละครในสามก๊กได้แสดงบทบาทคุณลักษณะเช่นนั้นไว้อย่างมากมายไม่ผิดกัน ในกรณีของ ดร.อาทิตย์ การติดต่อเจรจาอย่างลับกับวังกับกลุ่มพรรคการเมืองที่ทหารหนุนหลัง และกับสมาพันธ์ประชาธิปไตย กลลวงและการทำงานลับนี้ถูกมองว่าเป็นผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ที่เป็นผลดีและสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ

อีกเรื่องหนึ่งคือในวาทกรรมทางการเมืองของไทย มีประวัติศาสตร์การใช้คำสำหรับเรียกผู้ชายในหน่วยงานเพื่อความมั่นคง (ตำรวจ ทหาร และหน่วยงานประเภทกึ่งทหาร) ที่แสดงถึงรูปธรรมของอำนาจและการใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องตามที่ข้าพเจ้าได้เคยเอ่ยถึงคำว่า “อัศวิน” มา

^{๔๔} “ใครอ่านสามก๊กถึงสามจบคบไม่ได้”

แล้วว่าเป็นหน่วยกำลังของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ซึ่งปฏิบัติการเสียชีวิตเพื่อเขา เมื่อหลังเหตุการณ์ประท้วงของขบวนการประชาชน เดือนตุลาคม ๑๙๗๓ ซึ่งทำให้การปกครองระบอบทหารถูกโค่นล้มและผู้นำเผด็จการทหารทั้งสามถูกบีบให้ต้องเดินออกนอกประเทศ ก็เริ่มมีคำใหม่ใช้เรียกผู้นำทหาร ด้วยความหมายที่ไม่น่ายกย่องนักกว่า “ขุนศึก” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “militarists” ความจริงมีคำแปลที่ตรงกว่า แต่ล้าสมัยไปแล้วของ “ขุนศึก” คือ “warlord” ดูเหมือนว่าคำนี้ตรงกับบทบาทตัวละครสามก๊กที่ถูกนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมทางการเมือง ในหลายปีที่ผ่านมาการเปรียบเทียบตัวละครสามก๊ก มักใช้กับบรรดานายพลทหารชั้นสูง ซึ่งหลายคนได้รับยกย่องจากสื่อมวลชนให้เป็น “บ๊ิก”^{๕๔} บ๊ิกนี้หมายถึงใหญ่ในทางมีอิทธิพลเนื่องจากความมีอำนาจของพวกเขา ซึ่งไม่ได้หมายถึงรูปร่างใหญ่ ซึ่งผู้นำทหารระดับ “บ๊ิก” เหล่านี้ คือผู้ที่นักหนังสือพิมพ์ใช้ปากกาเขียนเปิดโปงหรือบ้อยยอให้เป็นตัวละครสามก๊กตัวใดตัวหนึ่ง

ในปี ๑๙๙๐ เมื่อพลเอกชวลิต ยงใจยุทธวางแผนขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น จังหวะสำหรับเขาดูไม่เหมาะสม เพราะว่าได้มีการเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีขึ้นเสียก่อน และพลเอกชวลิตเองไม่เคยได้ไปถึงตำแหน่งนั้นเลย สื่อมวลชนดังกล่าวมักเปรียบเทียบกับชงเบ้ง เสนาธิการผู้จงรักภักดีที่เต็มไปด้วยความเฉลียวฉลาดและความนุ่มนวล แม้ต้องตกอยู่ภายใต้แรงกดดันก็ตาม ทำให้

บุคลิกภาพของเขาเด่นมาก ในการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๑๙๙๐ พลเอกชวลิตได้ทำเป็นปฏิเสธการเปรียบเทียบที่ว่ำนั้น เขากล่าวว่า สามก๊กเป็นนิยายเกี่ยวกับสงครามและการต่อสู้เพื่ออำนาจและไม่มีส่วนใดที่อยู่ในอุดมการณ์ส่วนตัวของเขาเลย เขายังได้พยายามเปลี่ยนความเข้าใจของสังคมที่ว่่ากองทัพอาจขึ้นมายึดอำนาจอีก ด้วยการเตือนความจำของสื่อมวลชนว่า ในสมัยที่เขายังเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เขาได้ทำให้กองทัพไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง^{๕๕} ทว่าในหนังสือชีวประวัติสุดดีที่หวังใช้สำหรับสร้างภาพพจน์ทางสังคมของเขาใหม่ และฉายภาพรัฐบุรุษผู้มีคุณสมบัติเหมาะสม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านั้นจะทำให้เขาเหมาะสมกับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ยิ่งทำให้เห็นการเปรียบเทียบกับชงเบ้งนั้น เป็นยิ่งกว่าการเปรียบเปรยธรรมดา นักเขียนชีวประวัติดิฉันนามผู้นี้ ยอมรับว่านักหนังสือพิมพ์เป็นต้นเหตุเปรียบเทียบพลเอกชวลิตกับชงเบ้ง แต่กระนั้นก็ตามในสายตาของนักเขียนนั้น เขาเห็นว่าพลเอกชวลิตนั้นแหลมเป็นตัวชงเบ้งเลยทีเดียว เนื่องจากเป็นบุรุษปัญญาไว ผู้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยไหวพริบ^{๕๖} อันที่จริงการใช้สติปัญญาอันเฉียบแหลมในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตอนต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ ด้วยการประกาศพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมนั้น เป็นวิธีแก้ปัญหาที่ใช้ความชำนาญการโดยไม่เสียเลือดเนื้อในการยับยั้งขบวนการก่อการร้าย และเป็นผลสำเร็จมากกว่าวิธีการของผู้นำทหารรุ่นก่อนเสียอีก ในครั้งนั้นพลเอกชวลิตได้

^{๕๔} ดังเช่น บิ๊กเต้ (พลอากาศเอกเกษร โรจนนิล) บิ๊กต๋อย (พลเอกอิสระพงศ์ หนุนภักดี) บิ๊กจ๊อด (พลเอกสุนทร คงสมพงษ์) บิ๊กจิว (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) บิ๊กสุ (พลเอกสุจินดา คราประยูร)

^{๕๕} *มติชนสุดสัปดาห์* ; ๙ กันยายน ๑๙๙๐ คำรับรองของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธในเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่ได้รับการพิสูจน์ต่อมาเป็นคำทำนายที่ผิดเพราะบรรดาแม่ทัพนายพลคนอื่นได้ยึดอำนาจด้วยการรัฐประหารวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๑๙๙๑

^{๕๖} ชีวิตและผลงานของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ *ชงเบ้งแห่งกองทัพบก* (กรุงเทพฯ : หจก, มปป.) , ๑๐

รับชื่อเสียงว่ามีความรอบรู้มากกว่านายทหาร
ร่วมรุ่นและผู้นำกองทัพรุ่นก่อนเขา

สุภาชิตสามก๊กทั้งของแท้และแต่งขึ้นที่
กล่าวถึงนั้นชวนให้คิดว่า สามก๊กในจินตนาการ
ของประชาชนเป็นนิยายชุดที่เต็มไปด้วยความรู้ที่
ให้อ่านจพิเศษแก่ผู้รู้ชั้นบนท่าของยาขอบใน “ฉบับ
วณิพก” ยืนยันว่าความรู้นี้มีคุณค่าพอที่จะเรียก
ได้ว่าเป็น “ศาสตร์” เนื่องจากเป็นการให้ความรู้
กับตนเองและแก่ผู้อื่น ความรู้ชนิดนี้ไม่ใช่สำหรับ
เฉพาะกองทัพเท่านั้น หากแต่ยังประโยชน์อย่าง
ที่เห็นคือ ต่อทั้งนักธุรกิจและนักการเมือง แต่ส่วน
มากมักเป็นนายพลทหารที่ได้รับยี่ห่อของตัวละคร
สามก๊กที่ใหญ่กว่าตัวจริง เพศที่ใช้ในการเปรียบ
เทียบกับตัวละครสามก๊กอย่างจริงจังนั้นมีแต่เพียง
เพศชายเท่านั้นที่ได้รับการนำมาเปรียบเทียบกับ
ตัวละครสามก๊ก แต่ก็ไม่น่าแปลกใจนัก เนื่องจาก
ว่ามีตัวละครผู้หญิงในเรื่องเพียง ๒-๓ ตัวเท่านั้น
และเกือบทั้งหมดมีชีวิตที่อาภัพ ความกล้าหาญ
ทางทหารนั้น เข้าใจได้ว่าไม่ใช่เป็นเพียงเรื่อง
การส่งกำลังบำรุงในกองทัพ การจัดวางกำลัง การใช้
ทรัพยากรที่ขาดแคลนอย่างชาญฉลาด ยุทธวิธีใน
การต่อสู้แบบต่างๆ หรืออะไรก็ตามที่แสดงถึงความ
สามารถทางภูมิปัญญาของเพศชาย ความจงรัก
ภักดี และการแก้แค้นผู้ทรยศต่อความไว้วางใจ
ทั้งหมดอาจเป็นแก่นเรื่องหลักในสามก๊ก และเป็น
ส่วนสำคัญที่ทำให้เกินความคิดที่ว่าสามก๊ก
เป็นแหล่งความรู้เรื่องอำนาจ ในบริบทนี้คุณูปการ
ของสามก๊กจึงไม่เพียงแต่การผลิตซ้ำในเรื่อง
คุณธรรมและความคาดหวัง ที่ช่วยให้ทหารอยู่ใน
อำนาจ แต่ยังช่วยในการมาตรการวัฒนธรรมทาง
การเมืองอื่นๆ สามก๊กช่วยสร้างความนิยม
วัฒนธรรมการทหาร ที่แพร่หลายออกนอกโรง

ทหารและค่ายทหารในต่างจังหวัด กองทัพไทย
เชื่อมตัวเองเข้ากับสังคมไทยด้วยวิธีการที่ซับซ้อน
และรอยต่อนี้ไม่อาจถูกทำลายลงเพียงด้วยการ
ปฏิเสธตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแก่นายพลทหารที่
ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งหรือใช้วิธีการย้ายพวกเขา
ออกจากตำแหน่งผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจเหมือน
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี ๑๙๙๒

ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีการเผยแพร่
อย่างกว้างขวางด้วยรูปแบบต่างๆ มากมาย แม้
กระทั่งการย่อให้อยู่ในรูปของสุภาชิต เนื้อความ
(text) ในสามก๊ก จึงมีหลายความหมายและออก
เสียงหลายแบบ แต่ไม่มีเนื้อหาตอนใดในนิยาย
เรื่องนี้ที่กล่าวสนับสนุนอย่างชัดเจนต่อความคิด
อำนาจนิยมหรืออุดมการณ์ฝ่ายตรงข้ามเช่นลัทธิ
การปลดปล่อย ความเป็นอิสระและสิทธิอดวินิจัย
เป็นต้น แม้ว่าบางครั้งมีการมองสามก๊กอย่างดู
แคลน ว่าสนับสนุนพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็น
อันตรายต่อการเมืองแบบเปิด และขัดขวางการให้
อำนาจกับผู้ไร้สิทธิเสียง ด้วยเหตุนี้ในสัปดาห์หลัง
เหตุการณ์พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๙๒ คอลัมนิสต์
หนังสือพิมพ์คนหนึ่งได้เขียนไว้ว่า ประเทศจะดีขึ้น
ถ้าหากผู้นำเลิกยึดถือสามก๊กหรือชีวิตของบุคคล
ยิ่งใหญ่อย่างฮิตเลอร์และนโปเลียน และควรหัน
มาอ่านพุทธประวัติแทนมากกว่า^{๑๔} นี่คือนิยาย
ที่เต็มไปด้วยกลอุบายสกปรกและวิธีการที่ไร้
คุณธรรมที่สุภาชิตเตือนไว้ว่า “ใครอ่านสามก๊ก
ถึงสามจบคงไม่ได้” บางครั้งการเตือนเช่นนี้ ทำ
ให้ง่ายที่จะเกิดความรู้สึกแค้นต่างชาติ เน้นความ
กลัวและระแวงสิ่งที่เป็นต่างชาติ รวมถึงของจาก
ต่างประเทศและสิ่งแปลกแยก ทำให้ขอบเขต
ของงานดังกล่าวและงานประเภทเดียวกันคงอยู่ใน
ภูมิทัศน์แบบจีน แม้เวลาจะผ่านไปนานแล้วก็ตาม

^{๑๔} ผู้จัดการรายวัน, ๖-๗ มิ.ย. ๑๙๙๒

ตะกอนเป็นชั้น ๆ ของการเรียนรู้จากตำราจากต่างประเทศ ไม่ว่าจะจีนหรือตะวันตก สามารถถูกขุดทิ้งออกไปได้ โดยเหลือไว้แต่ซากเก่าของความเป็นไทยในบุคลิกของอัจฉริยะแบบไทย คอลัมน์นิสต์หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๐ กล่าวไว้ว่า ศรีธนชัยแบบฉบับของคนเจ้าปัญญาของไทยนั้น เทียบไม่ได้เลยกับตัวละครสามก๊ก^{๕๙} ความหมายที่แฝงไว้ในข้อเขียนนี้คือ สิ่งที่เป็นอันตรายแก่ประเทศไทยหรือต่อคนไทยนั้น เป็นสิ่งที่มาจากข้างนอก จากต่างประเทศ หรือจากที่อื่น เหมือนเนื้อหาที่อ่านได้จากใบปลิวต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ที่พยายามทำลายขบวนการประชาธิปไตยด้วยการมองว่าผู้นำขบวนการนั้นเป็นคนจีน ทว่าข้อดักเตือนที่ห้ามอ่านสามก๊ก เนื่องจากคำแนะนำของสามก๊กที่เสนอแนะต่อผู้นำนั้น เป็นของต่างชาติ และนำไปสู่การเมืองที่สกปรกนั้น ที่จริงแล้วได้มองข้ามจุดหนึ่งในนิยายเรื่องนี้ คือ ความจริงใจที่มีต่อคนตัวเล็กๆ ผู้ไร้อำนาจหรือผู้เสียเปรียบ ชงเบ้งเป็นตัวละครที่ชนะใจผู้อ่านชาวไทยได้ เพราะเขาสามารถเอาชนะฝ่ายตรงข้ามด้วยการใช้ปัญญามากกว่าการใช้กำลัง^{๖๐} ผู้อ่านจำนวนมากรู้สึกว่ตอนที่สนุกที่สุดเป็นตอนที่ชงเบ้งถูกบีบให้ทำสงครามกับสุมาอี้ซึ่งมีกำลังทัพเป็นต่ออย่างท่วมท้น ชงเบ้งทำให้ป้อมของเขากลาย

เป็นดินแดนแห่งความสงบและสถานการณ์ปกติ เมื่อสุมาอี้ยกทัพเข้าโจมตีเมืองกลับพบว่าไม่มีทหารปรากฏแก่สายตา มีแต่ขงเบ้งเท่านั้นที่เล่นพิณอยู่บนกำแพงอย่างสงบ ด้วยความแน่ใจว่านั่นเป็นกลลวงที่อาจทำให้เกิดความผิดพลาดสูญเสียในการสงครามได้ แม้ทัพสุมาอี้จึงรีบยกทัพกลับ ยุทธการลงตาทำให้ขงเบ้งได้รับชัยชนะ ผู้มีชัยโดยไม่ต้องเสียเลือดเนื้อทหารแม้แต่เพียงหยดเดียว ผู้อ่อนแอจึงไม่ใช่ผู้ไร้อำนาจ เพียงแต่เขาต้องมีความฉลาดเหนือคู่ปรปักษ์

ในบริบทดังกล่าวนี้สามก๊กเป็นที่นิยมในหมู่ผู้อ่านชาวไทย เพราะสามก๊กพูดได้ถูกใจทั้งคนไร้อำนาจจำนวนมากที่ปรารถนาจะได้อำนาจ และถูกใจคนเพียงไม่กี่คนที่มีอำนาจอยู่แล้วในมือ อาจเป็นไปได้ด้วยว่าสามก๊กเป็นที่นิยมเพราะได้สนับสนุนความคิดที่ว่า อำนาจทางการเมืองไม่ใช่นำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นประการแรก หากแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวเสียมากกว่า กล่าวคือผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้อำนาจก่อนอื่น ต้องแบ่งปันกันในกลุ่มเพื่อน ญาติ และบริวารก่อนอื่น ผู้ไร้อำนาจก็เช่นเดียวกับผู้มีอำนาจ สามารถฝันที่จะแบ่งปันผลพวงแห่งความสำเร็จทางวัตถุด้วยวิธีการแบบเดียวกัน

ทุกวันนี้บรรดาเศรษฐีใหญ่ต่างพยายาม

^{๕๙} *ไทยรัฐ*; ๒๖ พฤศจิกายน, ๑๙๙๐. “ซุม” คอลัมน์นิสต์ท่านหนึ่งได้วิจารณ์เปรียบเทียบประเด็นเมื่อครั้งรัฐบาลนำโดย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (ศรีธนญชัย) ได้ประนีประนอมด้วยวิธีการปรับปรคม. ซึ่งต้องการความสมดุลแห่งอำนาจระหว่างคู่ปรปักษ์คือ พลเอกชวลิต (ขงเบ้ง) และพลเอกสุจินดา(สุมาอี้) เกี่ยวกับเรื่องศรีธนญชัย ดู Viggo Brunn, “The Trickster in Thai Folktales” ใน *Rural Transformation in Southeast Asia*, ed. Christer Gunnarsson et al. (Lund : Nordic Association for Southeast Asian Studies, 1987), 77–93; และ Maenduan Tipaya, comp. *Tales of Sri Thanonchai, Thailand’s Artful Trickster* (Bangkok : Naga Books, Patamini, Limited, 1991).

^{๖๐} ตัวอย่างให้ดูงานเขียนสามก๊กชิ้นใหม่ โดยเอียรชัย เอี่ยมวรเมธ, *สามก๊กปริทัศน์* (กรุงเทพฯ : บำรุงสาส์น, ๑๙๘๐ ; ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๓, มากกว่าครึ่งเล่ม ได้อุทิศให้ขงเบ้ง และผู้เขียนคนเดียวกันนี้ได้เขียนเรื่องขงเบ้งถึง ๕ ตอนใน “วิเคราะห์สามก๊ก,” จากนิตยสารธุรกิจ *ธุรกิจหลักทรัพย์*, ๒–๘ ธ.ค. ๑๙๙๑ เป็นที่คิดกันว่ารูปปั้นขงเบ้งในศาลเจ้าจิ้นนั้น มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์และมักมีการสักการบูชาด้วยดอกไม้ ธูปและเทียนในวันตรุษจีน ด้วยความหวังที่จะได้รับสิ่งมงคลเป็นผลตอบแทน

จัดหุ้นส่วนที่เป็นขุณคึกออกไป เนื่องจกนั้วัน
พวกนี้ม่แต่ล้าสมัยมากซึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน แต่
“สงครามคือธุรกิจ” และ “ธุรกิจคือสงคราม” ข้อ
ความที่บ่งบอกถึงพฤติกรรม คีลธรรม และท่วงทำ-
นองการเมือง ที่ได้มาจากสามก๊กที่ถูกทำให้เป็น
ไทยและจากนิยายอื่นในประเภทเดียวกัน เป็นข้อ
ความที่คนทั้งสองกลุ่มได้รับมาอย่างป็นธรรมชาติ
และยังช่วยสะท้อนความปรารถนาและความ
ทะยานอยากของคนทั้งสองกลุ่มนี้ อันเป็นการชี้
ให้เห็นว่า ทั้งมหาเศรษฐีและขุณคึกมีอะไรที่ร่วม
กันมากกว่าความฝึ้นที่คนพูดกันว่าพวกเขาจะ
แยกจากกันอย่งเด็ดขาด

จ่านักหอสมุด